
VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE IN »STANDARDI« – NORMIRANJE ALI ORGANIZACIJA IN EVALVACIJA

ACADEMIC LIBRARIES AND »STANDARDS« – PRESCRIBING
NORMS OR ORGANIZATION AND EVALUATION

Melita Ambrožič

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: melita.ambrozic@nuk.uni-lj.si

Damjana Vovk

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
e-pošta: damjana.vovk@nuk.uni-lj.si

UDK 027.7:006

IZVLEČEK

Obstoječa priporočila za visokošolske knjižnice so stara že več kot dve desetletji, poskusi njihove posodobitve pa niso prinesli končnih rezultatov. Leta 2010 je bila pri Narodni in univerzitetni knjižnici imenovana delovna skupina za pripravo strokovnih podlag za sprejem priporočil za visokošolske knjižnice. V okviru projekta je delovna skupina opravila analizo statističnih podatkov o delu visokošolskih knjižnic v Sloveniji v letu 2009 in pregledala razvojne trende na področju visokošolskega knjižničarstva. Proučila je obstoječa slovenska merila za izvajanje javne službe v knjižničarstvu ter vključenost visokošolskih knjižnic v procese zagotavljanja kakovosti v visokem šolstvu. Opravljen je bil tudi pregled standardov za visokošolske knjižnice v Združenih državah Amerike in drugod po svetu. S pomočjo anketne raziskave in fokusne skupine je pridobila mnenja slovenskih visokošolskih knjižničarjev o problematiki strokovnih standardov.

Na podlagi ugotovitev delovne skupine je bila izdelana obsežna študija, ki vsebuje tudi osnutek strokovnih standardov in priporočili za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic. V pričujočem prispevku so predstavljene najpomembnejše ugotovitve študije ter vsebina predlaganih strokovnih standardov in priporočil.

Ključne besede: visokošolske knjižnice, knjižnične storitve, standardi, normativi, evalvacija

UDC 027.7:006

ABSTRACT

The existing recommendations concerning higher education libraries are more than two decades old. Up to now, all endeavours to improve them didn't bring final results. In 2010, a working group for preparation of groundwork for recommendations for higher

education libraries at the National and University Library was established. Its members summarized the analysis of the statistical data relating to the functioning of the higher education libraries in 2009 in Slovenia and studied current trends in academic libraries. The working group examined the current Slovene measures on performing public service in the field of librarianship and an involvement of academic libraries in quality assurance in higher education. A review of standards for higher education libraries in the United States of America and across the world was undertaken, too. Opinions of Slovene higher education librarians about standards for academic libraries were obtained by a survey research and a focus group.

On the basis of the findings, a report entitled Preparation of Professional Groundwork for Adopting Recommendations for Higher Education Libraries was made. It contains draft of the document entitled Professional Standards and Recommendations for Organizing, Functioning and Evaluating Higher Education Libraries. Most important conclusions of report and content of draft are presented in this article.

Key words: academic libraries, library services, standards, norms, evaluation

1 UVOD

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, Ur. l. RS, št. 87/2001) je v členu 11 določil, da razvoj knjižnic usmerjajo standardi in strokovna priporočila, ki se nanašajo na organiziranost in delovanje knjižnične javne službe in ki jih sprejme Nacionalni svet za knjižnično dejavnost. Slednji je do zdaj sprejel le standarde za področje splošnih knjižnic, na več sejah pa obravnaval tudi vprašanje standardov za visokošolske knjižnice. Na pobudo Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost je tako Ministrstvo za kulturo v letu 2010 Narodni in univerzitetni knjižnici (dalje NUK) poverilo izdelavo ekspertize *Priprava strokovnih podlag za sprejem priporočil za visokošolske knjižnice*. Delovna skupina¹, ki jo je konec maja 2010 imenovala ravnateljica NUK, si je zastavila cilj pripraviti gradivo, ki bo tematiko visokošolskih knjižnic predstavilo na celovit način, uporabno pa ne bo le pri pripravi strokovnih priporočil ampak tudi širše, kot pripomoček za visokošolske knjižničarje pri načrtovanju, organizaciji in evalvaciji dejavnosti njihovih knjižnic. Glede na to da so obstoječa priporočila za visokošolske knjižnice² stara že več kot

¹ Dr. Melita Ambrožič, NUK (vodja); Damjana Vovk, NUK; mag. Branka Badovinac, NUK; Peter Čerče, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče; mag. Mirjam Kotar, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede; dr. Mojca Kotar, Univerza v Ljubljani, Univerzitetna služba za knjižnično dejavnost; mag. Dunja Legat, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor; mag. Vlasta Stavbar, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor (člani).

² Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice: knjižnično informacijski sistem univerze (1989).

dve desetletji, in so bili dosedanja poskusi njihove posodobitve neuspešni, se je delovna skupina odločila, da dela ne zaključi zgolj s pripravo strokovnih podlag, ampak v razpravo ponudi že tudi osnutek novega dokumenta.

Na osnovi obsežnega raziskovalnega dela, ki ga je opravila delovna skupina, je bila v začetku leta 2011 izdelana študija *Izhodišča za strokovne standarde in priporočila za visokošolske knjižnice* (Ambrožič, Badovinac, Kotar in Vovk, 2011). V njej avtorice predstavijo temeljne značilnosti ter stanje visokošolskih knjižnic v Sloveniji in svetu, njihovo umestitev v različne zakonske in druge dokumente, seznanimo pa se lahko tudi z razvojem strokovnih standardov za področje visokošolskega knjižničarstva. V zadnjem poglavju je utemeljen model, ki je bil izbran za izdelavo osnutka dokumenta *Strokovni standardi in priporočila za organizacijo, delovanje in evalvacijo visokošolskih knjižnic*. Osnutek dokumenta ter nabor kazalcev in kazalnikov za merjenje in vrednotenje uspešnosti delovanja visokošolskih knjižnic sta vključena kot priloga študije.

V prispevku se bomo omejili le na prikaz tematike, ki se neposredno navezuje na izbrani model strokovnih standardov in priporočil za visokošolske knjižnice. Povzeli bomo nekatere podatke o obstoječem stanju in trendih v slovenskem visokošolskem knjižničarstvu ter izpostavili spremembe v širšem in ožjem okolju, ki visokošolske knjižnice v svetu postavljajo pred nove izzive. Predstavili bomo tudi značilnosti strokovnih standardov na področju knjižničarstva v mednarodnem in slovenskem prostoru ter nekatere dileme, s katerimi se je srečala delovna skupina pri odločanju o značaju in vsebini osnutka dokumenta. V zadnjem delu prispevka pa bomo na kratko predstavili še namen, cilje in vsebino osnutka strokovnih standardov in priporočil.

2 STANJE VISOKOŠOLSKIH KNJIŽNIC V SLOVENIJI IN UGOTOVLJENI TRENDI

Po podatkih nacionalne knjižnične statistike, ki jo zagotavlja Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (CeZaR), je na dan 31. 12. 2009 v Sloveniji aktivno delovalo³ v okviru Univerze v Ljubljani skupaj **41** visokošolskih knjižnic (39 knjižnic visokošolskih zavodov ter Narodna in univerzitetna knjižnica in Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani), Univerze v Mariboru **11** visokošolskih knjižnic (10 knjižnic visokošolskih zavodov in Univerzitetna knjižnica Maribor), Univerze na

³ Upošteevamo le knjižnice, ki so posredovale statistične podatke o delu za leto 2009.

Primorskem **6** knjižnic visokošolskih zavodov, Univerze v Novi Gorici **1** glavna knjižnica univerze in v okviru samostojnih visokošolskih zavodov **10** knjižnic, **skupaj 69 visokošolskih knjižnic**⁴. Knjižnice niso vpisane v Razvid knjižnic, saj pristojno ministrstvo ne izdaja odločb o njihovi razvitosti, ki so eden od pogojev za vpis v Razvid knjižnic, ki izvajajo javno službo v knjižničarstvu.

V letu 2009 je **knjižnična zbirka** slovenskih visokošolskih knjižnic obsegala **7.251.511 enot** (brez NUK 4.653.140) in dosegla **letni prirast 210.990 enot** (brez NUK 148.036). Število **potencialnih uporabnikov** (študentov in zaposlenih na visokošolskih zavodih) je znašalo **98.575**. Knjižnice so skupaj zabeležile **1.910.742 fizičnega obiska** (obiskovalcev) in **6.364.563 obiska** njihovih **spletnih mest**. Na dom in v prostore knjižnic so **izposodile 2.299.979 enot** gradiva (brez NUK 2.079.902), v medknjižnični izposoji in posredovanju dokumentov pa 61.383 enot (brez NUK 48.458). Za uporabnike so izvedle **7030 ur izobraževanj**. Svojo dejavnost so izvajale na **45.605 m² prostora** in s **530,5 EPZ zaposlenih** (brez NUK 377,5), uporabnikom je bilo na voljo **3342 čitalniških mest** (brez NUK 3.028), od katerih jih je bilo **718 opremljenih z računalniki**. Skupaj so **prihodki** visokošolskih knjižnic znašali **26.654.772 EUR** (brez NUK 17.805.094). Za **nabavo informacijskih virov** so porabile **7.263.781 EUR**, od tega za nabavo elektronskih virov 2.375.300 EUR (32,7 %). Za **izobraževanje knjižničnega osebja** pa so knjižnice skupaj namenile **119.921 EUR**.

Od 26 samostojnih visokošolskih zavodov, ki so delovali v študijskem letu 2009/2010, jih je podatke o delovanju knjižnic ob koncu leta 2009 posredovalo le 10 (38,5 %). Skupaj so te knjižnice zagotavljale 46.758 enot knjižničnega gradiva. Tekoče so imele naročenih 390 naslovov serijskih publikacij in zagotavljale dostop na daljavo do 944 elektronskih virov, letni prirast gradiva je znašal 7606 enot, imele so 8204 potencialne uporabnike in 4182 članov, obiskalo jih je 19.333 uporabnikov, obisk njihovih spletnih strani je znašal 26.414, izdelale so 2929 bibliografskih zapisov in imele v sistemu COBISS.SI skupaj 33.483 kataložnih zapisov. Skupaj so izposodile 27.733 enot na dom in v knjižnico ter 410 enot v medknjižnični izposoji. Izvedle so 243 ur izobraževanja uporabnikov in jim nudile 705 m² prostora, 179 čitalniških sedežev in 80 osebnih računalnikov. Za nakup knjižničnega gradiva so porabile 126.490 EUR, od tega za elektronske vire le 7111 EUR

⁴ Nekateri med knjižnicami imajo več organizacijskih enot, največ Osrednja humanistična knjižnica Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani – 18.

(5,6 %)⁵, za izobraževanje zaposlenih pa 1319 EUR (povprečno 146,6 EUR na zaposlenega). Zaposlovale so 9 EPZ knjižničnih delavcev, od tega 8 EPZ strokovnih delavcev.

Pregled podatkov po posameznih samostojnih visokošolskih zavodih je pokazal, da njihove knjižnice ob koncu leta 2009 (še) niso izpolnjevale minimalnih pogojev, ki jih predpisuje Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). Le ena knjižnica je imela zaposleno minimalno zahtevano število strokovnih delavcev, šest knjižnic je zaposlovalo po enega strokovnega delavca, tri pa nobenega. Nobena knjižnica ni dosegala minimalnega obsega knjižnične zbirke, vrednosti večine izbranih kazalnikov knjižnične informacijske podpore pa so bile nižje od povprečnih vrednosti za celotno visokošolsko knjižničarstvo. Omenjeni pravilnik vključuje enake minimalne pogoje tako za knjižnice visokošolskih zavodov, ki delujejo že dalj časa, kot tudi knjižnice visokošolskih zavodov, ki delujejo krajši čas oziroma s svojim delovanjem šele začenjajo. Začetna vlaganja v zagotovitev primerne knjižnične podpore so za novoustanovljene (še zlasti zasebne) samostojne visokošolske zavode seveda veliko finančno breme, bi pa morali njihovi ustanovitelji upoštevati, da brez primerne infrastrukture ne bodo mogli zagotavljati kakovostnega visokošolskega procesa.

Vrednosti večine izbranih kazalnikov knjižnične informacijske dejavnosti univerz oziroma samostojnih visokošolskih zavodov (Preglednica 1) kažejo, da najstarejša univerza, tj. Univerza v Ljubljani, zagotavlja uporabnikom boljše pogoje kot mlajše univerze oziroma samostojni visokošolski zavodi, ki svoje knjižnice izgrajujejo krajši čas. Ker pa se večina kazalnikov nanaša na t. i. tradicionalne knjižnične storitve⁶, moramo takšno oceno seveda razumeti z zadržkom.

⁵ Knjižnice samostojnih visokošolskih zavodov svojim uporabnikom v elektronskem okolju pretežno zagotavljajo odprtodostopne vire in v manjšem obsegu licenčne vire. Slovenski konzorciji za dostop do elektronskih informacijskih virov namreč združujejo javne visokošolske in raziskovalne zavode, zasebni visokošolski zavodi v njih ne morejo sodelovati. Licenčni dogovori in konzorcijske pogodbe namreč uporabo virov dovoljujejo le študentom, predavateljem in raziskovalcem ter drugim obiskovalcem knjižnic javnih zavodov.

⁶ Pri podrobnejšem pregledu statističnih podatkov, ki so jih za leto 2009 navajale visokošolske knjižnice za področje elektronskih informacijskih virov in storitev, smo ugotovili, da ti niso dovolj zanesljivi. Pri izračunu kazalca *št. obiskov spletnega mesta na potencialnega uporabnika*, smo npr. dobili vrednosti, ki se med seboj močno razlikujejo. Pregled statističnih podatkov, ki so jih navedle visokošolske knjižnice, kaže, da obisk spletnega mesta spremljajo na različne načine in z različnimi orodji ali pa slednjih sploh nimajo na voljo.

Preglednica 1: Nekateri kazalniki knjižnične informacijske podpore visokemu šolstvu v letu 2009⁷

kazalnik	skupaj vse VK	UL	UM	UP	UNG	SVZ
št. enot knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika*	73,56 **47,20	102,91 **56,42	53,56	8,84	18,32	5,31
prirast knjižničnega gradiva na potencialnega uporabnika	2,14 **1,50	2,52 **1,40	1,94	0,94	6,22	0,87
št. fizičnih obiskov na potencialnega uporabnika	19,38 **16,24	25,55 **20,01	16,71	4,44	2,78	2,20
št. obiskov spletnega mesta na potencialnega uporabnika***	64,57 **31,38	102,87 **44,35	10,93	3,68	318,82	3,00
št. izposojenih enot na potencialnega uporabnika	23,33 **21,10	29,30 **25,36	23,49	4,30	1,91	3,15
št. izposojenih enot na EPZ zaposlenega	4.335,50 **5.509,67	4.286,05 **6.188,62	4.662,80	3.973,50	674,80	3.081,44
št. ur usposabljanja na potencialnega uporabnika	0,07 **0,07	0,10 **0,10	0,04	0,02	0,01	0,03
število kreiranih in redaktiranih zapisov za bibliografije raziskovalcev na EPZ zaposlenega	149,75 **210,19	143,49 **238,94	109,64	754,75	608,00	325,44
št. potencialnih uporabnikov na čitalniški sedež	29,50 **32,55	25,21 **29,37	34,19	45,64	25,23	49,15
št. potencialnih uporabnikov na osebni računalnik	137,29 **147,35	111,33 **123,38	275,40	217,44	98,11	109,98
št. potencialnih uporabnikov na m ² prostora knjižnice	2,16 **3,06	1,75 **3,00	2,18	7,73	4,17	12,48

⁷ Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) poleg funkcije visokošolske (univerzitetne) knjižnice opravlja tudi funkcijo nacionalne knjižnice in funkcijo nacionalne depozi tarne organizacije, ki skrbi za trajno hranjenje publikacij, ki sodijo v sloveniko. Ker nacionalna knjižnična statistika arhivskega dela njene knjižnične zbirke in EPZ deleža zaposlenih, ki skrbijo za njeno pridobivanje in hranjenje, ne prikazuje ločeno, statistični podatki oziroma vrednosti kazalcev in kazalnikov, ki se nanašajo na knjižnično gradivo in zaposlene v visokošolskih knjižnicah, niso popolnoma verodostojni – v primeru, da vključujejo celotno zbirko in vse zaposlene v NUK, so vrednosti kazalcev in kazalnikov previsoke, ob izločitvi podatkov za NUK pa so vrednosti prenizke. S podobno dilemo smo se srečali tudi v primeru vrednosti nekaterih kazalcev in kazalnikov dejavnosti Univerzitetne knjižnice Maribor (oziroma knjižničnega sistema UM), ki je druga slovenska arhivska knjižnica za hranjenje obveznega izvoda slovenike.

kazalnik	skupaj vse VK	UL	UM	UP	UNG	SVZ
sredstva za nakup gradiva na potencialnega uporabnika (EUR)	73,69 **66,78	101,79 **89,60	42,89	37,05	86,35	14,38
sredstva za izobraževanje na EPZ zaposlenega	226,05 **286,04	223,87 **321,29	232,85	381	0,00	146,56

Vir: *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009.* (2010). Ljubljana: NUK.

* Potencialni uporabniki – študentje šteti po podatkih, ki so jih posredovale univerze; potencialni uporabniki – zaposleni na visokošolskih zavodih po podatkih, ki so jih posredovale knjižnice.

** Vrednosti brez NUK.

*** Zaradi uporabe različnih orodij in načinov beleženja obiska spletne strani podatki niso zanesljivi.

Indeksi dejavnosti visokošolskih knjižnic za obdobje 1995–2009 (Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice, 2010, str. 11) kažejo za leto 2009 v primerjavi z letom 1995 (brez NUK) povečanje knjižnične zbirke z indeksom 132, število neknjižnega gradiva se je zmanjšalo – indeks 88, občutno pa povečalo število naročenih naslovov časnikov in časopisov – indeks 241. Prirast gradiva se je povečal z indeksom 138, močno se je povečal indeks odpisa gradiva (3115). Obisk knjižnic se je leta 2009 v primerjavi z letom 1995 povečal z indeksom 160, obseg izposoje (na dom in v čitalnice) pa je ostal skoraj enak (indeks 99). Število knjižničnega osebja je porastlo z indeksom 117, število potencialnih uporabnikov pa z indeksom 197⁸.

Zanimiva je tudi primerjava statističnih podatkov za tridesetletno obdobje (1977–2008) delovanja našega najstarejšega univerzitetnega knjižničnega sistema, ki kaže (Kotar, 2009), da se je knjižnična zbirka Univerze v Ljubljani povečala za indeks 233, obisk za indeks 359 in izposoja za indeks 215. Ob tem se je število zaposlenih povečalo le za indeks 146, pri čemer je v letu 2008 dejavnost knjižničnega sistema poleg povečanega obsega tiskanih informacijskih virov in klasičnih knjižničnih storitev v primerjavi z letom 1977 obsegala tudi zagotavljanje dostopa do elektronskih virov in storitev, gradnjo digitalnih zbirk, upravljanje in nadgrajevanje portala Digitalne knjižnice UL ter vnos bibliografij raziskovalcev in druge dejavnosti. Nesorazmerje med porastom obsega storitev in kadrovskimi ter prostorskimi pogoji visokošolskih knjižnic postaja v zadnjih letih resna ovira za njihov

⁸ Število potencialnih uporabnikov (študentje in zaposleni na visokošolskih zavodih) je bilo v študijskem letu 1995/96 50.147 (Komljenovič in Marjetič, 2010, str. 31, 213), leta 2009 pa je bilo že 98.575 potencialnih uporabnikov (Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice, 2010, str. 32).

razvoj. Sklepamo lahko, da ob uvajanju bolonjske prenovne visokošolski zavodi niso imeli (oziroma vlagali) zadostnih materialnih sredstev za razvoj t. i. infrastrukturnih pogojev visokošolskega študija, med katere sodi tudi razvita knjižnična informacijska podpora. Slednja postaja vse dražja, ne le zaradi zagotavljanja sodobne tehnologije in novih storitev ampak tudi zaradi vse višje cene informacijskih virov.

Analiza statističnih podatkov o delu visokošolskih knjižnic v letu 2009, vrednosti izbranih kazalnikov in indeksi knjižnične informacijske dejavnosti kažejo na njihovo veliko raznolikost, ki onemogoča posploševanja ali medsebojne primerjave. Zato bi bilo določanje kakršnih koli kvantitativnih meril, zasnovanih na minimalnih, maksimalnih ali srednjih vrednostih kazalcev ali kazalnikov, ter zahteva po njihovem doseganju, strokovno neutemeljeno. Ne le, da knjižnice delujejo na različnih znanstvenih področjih, kjer se procesi znanstvenega komuniciranja razlikujejo, ampak izkazujejo tudi zelo velike vrednostne razkorake pri vseh kategorijah statističnega poročanja.

3 RAZVOJNI TRENDI IN IZZIVI V VISOKOŠOLSLEM KNJIŽNIČARSTVU

Visokošolske knjižnice so bile stoletja v prvi vrsti usmerjene k izgradnji čim večjih fondov, manj pa k njihovi uporabi, in so služile ozkemu krogu uporabnikov, t. i. akademski eliti. Tudi odprtost knjižnic je bila nezadostna, saj so se bolj kot z uporabniki ukvarjale s knjižničnimi zbirkami. Šele v 19. in zlasti 20. stoletju postaja primarni cilj teh knjižnic posredovanje zapisanega znanja in njegova čim večja dostopnost za javnost, s tem pa posledično narašča tudi zanimanje javnosti za knjižnice.

Čeprav se danes univerzitetne in druge visokošolske knjižnice razlikujejo po organiziranosti, upravljanju, financiranju, velikosti, kakovosti in razporeditvi knjižničnih zbirk itd., lahko v njihovem delovanju zasledimo nekaj skupnih temeljnih razvojnih usmeritev. Zaradi številnih sprememb v ožjem in širšem okolju so morale, da bi opravičile svoj obstoj in pričakovanja uporabnikov, spremeniti svoje razvojne strategije in se organizirati kot mesta za zagotavljanje čim širšega dostopa do informacijskih virov in informacij v različnih oblikah ter na različnih lokacijah in aktivni del izobraževalnega ter raziskovalnega procesa, torej ne le mesto za posredovanje informacij, ampak tudi za njihovo (so)ustvarjanje in izrabo. Visokošolske knjižnice delujejo danes v bistveno drugačnem okolju in so del novih trendov, ki vplivajo na načine njihovega delovanja. Izpostavili bi naslednje:

- **Usmerjenost na potrebe in želje potrošnika** oziroma uporabnika je postala bolj kot kdajkoli prej pomemben del politik organizacij, ki zagotavljajo storitve za javnost, tudi visokošolskih knjižnic. Knjižnice morajo svoje vire in storitve ponuditi prek sistemov in orodij, ki jih uporabniki knjižnic že uporabljajo vsakodnevno, integrirana knjižnična orodja pa vključiti v sisteme, ki podpirajo izvajanje izobraževalnih in raziskovalnih programov. Tako študentje kot znanstvenoraziskovalno osebje bodo tudi v prihodnje v prvi vrsti uporabljali iskalna orodja spleta, zato morajo biti knjižnična orodja, viri in strokovna pomoč tam, kjer so uporabniki. Lewis (2007, str. 424) opozarja, da današnji študentje »živijo na spletu«. Svoje raziskovanje začnejo in običajno tudi končajo z Googlom. Ne le, da se morajo knjižnice ustrezno odzivati na zahteve uporabnikov, biti morajo korak pred njimi in predvideti tudi bodoče potrebe različnih skupin uporabnikov. Podobno razmišlja tudi Tennant (2006, str. 34) in vabi knjižničarje k razmisleku o tem, »kakšne spremembe jih čakajo v prihodnosti in kako jim bodo kos.«

- Temeljito se je spremenil **proces znanstvenega komuniciranja**. Znanstvena spoznanja, ki so se več kot 4000 let prenašala s pomočjo pisnih in tiskanih dokumentov, danes nastajajo in se razširjajo pretežno v elektronskem okolju, večina ustvarjalcev in ponudnikov informacij pa se ne nahaja več le znotraj njihovih akademskih okolij. Fizično lastništvo informacijskih virov zamenjuje t. i. **virtualno lastništvo** oziroma zagotavljanje dostopa do virov, ki obstajajo zunaj zidov knjižnic, pri čemer je pomembna hitrost preskrbe z dokumenti in informacijami. Raziskovalna dejavnost vse bolj temelji na elektronskih virih in orodjih za individualno ter skupinsko raziskovalno delo in izmenjavo informacij. Stopnjujejo se pričakovanja uporabnikov glede uspešnosti in učinkovitosti iskanja informacij ter pridobivanja zelenih dokumentov. Od knjižnic pričakujejo pestro ponudbo elektronskih virov, dostopnih od koder koli in kdaj koli, prek enostavnih iskalnikov in v celotnem besedilu.

- Knjižnice se pojavljajo kot eden glavnih **promotorjev odprtega dostopa do informacij**. Z vzpostavitvijo in upravljanjem infrastrukture odprtega dostopa visokošolske knjižnice svojim raziskovalcem omogočijo lažjo dostopnost njihovih objav, večjo vidnost in posledično večjo odmevnost (citiranost), matičnim ustanovam pa boljši izkoristek javnih sredstev, večjo znanstveno prepoznavnost in s tem tudi višje uvrstitve na svetovnih lestvicah najboljših univerz. Pri tem se knjižnice srečujejo s številnimi avtorskopравnimi omejitvami, ki ovirajo tudi digitalizacijo in ponudbo knjižničnih zbirk v digitalni obliki.

- Kotar (2010, str. 9) izpostavlja, da so se v visokošolskih knjižnicah zaradi reorganizacije visokega šolstva in digitalne revolucije v znanstveni komunikaciji spremenile potrebe v **naboru znanj, ki jih morajo imeti zaposleni**. Uporabniki pričakujejo knjižničarja z znanji z več strokovnih področij, sposobnega navigatorja v svetu informacij, kreatorja in varuha digitalnih vsebin, partnerja v celotnem procesu znanstvenega komuniciranja, aktivnega udeleženca v družabnih omrežjih ... Knjižnice se vedno bolj soočajo tudi s potrebo po zaposlovanju strokovnjakov s področja računalništva in informatike. Nujne so tako spremembe v formalnem izobraževanju knjižničarjev in informacijskih specialistov, kot tudi v stalnem strokovnem izpopolnjevanju zaposlenih.
- Čeprav se v javnosti pojavljajo trditve, da ljudje **knjižnic kot fizičnega prostora** ne potrebujejo več, podatki kažejo drugače. Visokošolske knjižnice s primernimi prostori in opremo beležijo rast števila obiskovalcev, v prvi vrsti študentov, ki v knjižnicah preživijo več časa kot kdaj koli prej (The impact of the economic recession on university library and IT services, 2009, str. 11). Vlaganja v nove zgradbe ali v preureditev obstoječih prostorov knjižnic ostajajo, kljub finančnim omejitvam, prioriteta visokošolskih ustanov, ki si prizadevajo tudi s promocijo knjižnic povečati svojo uspešnost na konkurenčnem visokošolskem trgu. Sodobne visokošolske knjižnice se zato spreminjajo v družabna in učna središča, zagotavljajo pogoje za skupinsko in individualno delo ter učenje in nudijo fleksibilno/mobilno opremo, ki si jo obiskovalci lahko razporejajo v skladu z metodo dela oziroma študija. Poleg tradicionalnih študijskih mest uvajajo prostore za pisanje nalog in za mentorsko delo, multimedijske centre, konferenčne prostore, seminarske sobe, knjigarne, internetne kavarne pa postajajo »norma« sodobne knjižnice.
- Visokošolske knjižnice delujejo v okviru visokošolskih ustanov ter kot take z njimi delijo problematiko financiranja visokega šolstva. Ob **naraščanju stroškov** zaradi ponudbe digitalne knjižnice in elektronskih storitev se srečujejo s finančnimi omejitvami, ki jih ekonomska kriza še zaostruje. Posledice se že odražajo v obsegu in kakovosti storitev, skrajševanju odprtosti kljub potrebam uporabnikov po daljši odprtosti, skrajševanju delovnega časa služb, katerih storitve upadajo (npr. izposoja klasičnih gradiv), upočasnenemu razvoju spletnih storitev in digitalnih knjižnic, manjši nabavi informacijskih virov, še zlasti tiskanih, težavah pri zaposlovanju in izobraževanju kadrov ter njihovem nagrajevanju, nabavi in vzdrževanju informacijsko-komunikacijske opreme ipd.

- Za vodstva knjižnic je pomembno, da znajo **utemeljiti vlaganja v knjižnice** in dokazovati njihovo vrednost ter koristi (tudi ekonomske), ustrezno razporejati proračunska sredstva in spremljati učinkovitost notranjih procesov. V procesih evalvacije narašča pomen vrednotenja vpliva in učinkov dejavnosti knjižnic na učne dosežke študentov, zaposljivost in kariero diplomantov, na raziskovalne dosežke visokošolskih ustanov in produktivnost znanstvenoraziskovalnih delavcev.
- Navedene spremembe in trendi v visokošolskem knjižničarstvu zahtevajo tudi **spremembe v upravljanju knjižnic**, ki je bilo stoletja usmerjeno na »hranjenje milijonov in milijonov majhnih kosov papirja, postavljenih v pravilnem redu« (Lewis, 2007, str. 430). V svojih strategijah se morajo usmeriti na ponudbo storitev in izdelkov, ki bodo za uporabnike bolj primerni/uporabni in cenejši (v finančnem ali časovnem prihranku), uvajanje inovativnih sprememb v procese dela ter uporabo izkušenj tudi iz neknjižničnega sektorja.

Fizični obisk se v knjižnicah, ki niso prilagodile prostorov potrebam nove generacije uporabnikov, večinoma zmanjšuje, upada tudi uporaba tradicionalnih informacijskih/referenčnih služb in izposoja tiskanih gradiv. Sodobna tehnologija, ki je spremenila in izboljšala način dela knjižnic ter ponudbo njihovih virov in storitev, hkrati spodbuja vprašanja, če visokošolske ustanove za akreditacijo sploh potrebujejo fizične knjižnice in knjižničarje nasploh. Hardesty (2000) meni, da se ravno tako lahko vprašamo, če je v visokošolskem izobraževanju še potreben fizičen stik študenta s pedagoškim delavcem, so še potrebne fizične učilnice, laboratoriji ipd., in ali lahko pričakujemo informacijsko pismenega in v vseživljenjsko izobraževanje usmerjenega študenta, ki se v času študija ne bo srečal s fizično knjižnico in storitvami knjižničarjev? Opozarja pa na paradoks, in sicer da se knjižnice v zadnjih dvajsetih letih ponašajo s številnimi dosežki (avtomatizacijo dela, gradnjo računalniških katalogov, digitalizacijo gradiv, gradnjo in ponudbo digitalnih zbirk, zagotavljanjem dostopa do elektronskih virov, ne le znotraj matičnih ustanov, ampak tudi na daljavo itd.), jih pa zaradi uporabe tradicionalnih mer uspešnosti ne uspejo primerno predstaviti okolju.

4 VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE IN STANDARDI

4.1 POJEM IN VRSTE STANDARDOV

V splošnem velja, da je standard neka dogovorjena oziroma sprejemljiva raven ali kriterij, ki predstavlja izhodišče, s katerim nekaj primerjamo, merimo ali ocenjujemo (presojujamo, vrednotimo). Nanaša se lahko tudi na količino, obseg, kvaliteto, vzorec, kriterij idr., kar kot normo predpiše organ oblasti oziroma priznana organizacija. Standard je lahko tudi specifikacija metod, materialov ali praks. Njihove vrednosti ali vsebina so opredeljene na osnovi njihove splošne uporabnosti, določi jih lahko tudi konvencija ali priznana ustanova, ki vzpostavi dogovorjene norme, kot je to bilo storjeno na primeru določitve standardne velikosti listovnega kataložnega listka, ki so ga knjižnice uporabljale pred avtomatizacijo katalogov. Žaucer in Juvan-Primožič (1995, str. 125) opredelita pojem takole: »Standard je dokument, ki navaja splošna in večkrat uporabna pravila, navodila ali značilnosti proizvodov, storitev ali z njimi povezanih procesov in proizvodnih postopkov in katerega upoštevanje ni obvezno.« Uporaba standardov je prostovoljna, razen v primeru, da je obvezna uporaba standarda določena s predpisom, ki se mora sklicevati na ustrezní standard.

Glede na njihov formalni status ločimo na *de jure* in *de facto* standarde. *De jure* standard je standard, ki ga sprejme standardizacijski organ, priznan na nacionalni, regionalni ali mednarodni ravni (npr. Mednarodna organizacija za standardizacijo – ISO, Slovenski inštitut za standardizacijo – SIST). Lahko jih sprejemajo tudi strokovne organizacije, vladna telesa, gospodarske združbe itn. Poznamo mednarodne, regionalne (npr. evropske) in nacionalne standarde ter druge, ki se običajno sprejemajo v dolgotrajnih postopkih pogajanj med različnimi strankami. *De facto* standard pa je standard, ki je postal uveljavljen, ne da bi ga sprejel standardizacijski ali drugi za sprejemanje *de jure* standardov priznani organ. Tovrstni standardi so običajno rezultat prevlade določene metode dela ali proizvoda, ki je v dejavnosti postal tako prevladujoč, da je njegov vpliv zato primerljiv s formalno sprejetim standardom. *De facto* standardi so uveljavljeni zlasti v okviru profesionalnih in drugih skupnosti, ki z njimi urejajo svojo dejavnost in preverjanje njenih rezultatov.

V nadaljevanju se bomo omejili na pregled strokovnih (panožnih) standardov s področja organizacije, delovanja in evalvacije knjižnic, ki sodijo med t. i. *de facto* standarde, kajti tudi v primeru strokovnih standardov in priporočil za slovenske visokošolske knjižnice gre za tovrsten dokument.

4.2 STANDARDI NA PODROČJU KNJIŽNIČARSTVA

Avtorica Coyle (2005a) meni, da so bili knjižničarji že od nekdaj motivirani za standardizacijo svojih delovnih postopkov in njihovih rezultatov (storitev in proizvodov). V proces standardizacije so se knjižnice intenzivno vključile v obdobju po letu 1870 in kot prve izoblikovale standarde, ki so se nanašali na takratno tehnologijo dela v knjižničarstvu, tj. na kataložno kartico in njeno vsebino⁹. Danes jim standardizirano delovanje omogoča vključevanje v omrežje številnih informacijskih servisov, uporabo enotnih rešitev za avtomatizacijo poslovanja, izmenjavo podatkov, večjo učinkovitost dela (npr. vzajemni katalogi) ter večjo in enostavnejšo dostopnost storitev in proizvodov za uporabnike (Coyle, 2005b).

Predpisana merila se uporabljajo za merjenje in vrednotenje knjižničnih storitev, zbirk in programov. Standardi se lahko nanašajo tudi na sklop pravil (ang. code of rules) ali postopkov, ki so jih vzpostavile nacionalne ali mednarodne knjižničarske organizacije za izvajanje bibliografske kontrole (npr. mednarodne oznake ISBN in ISSN). V knjižničarstvu, dokumentalistiki in informatiki se danes s standardizacijo na mednarodni ravni ukvarjajo ustanove, kot je ISO, na nacionalni ravni pa pristojni nacionalni organi za standardizacijo. T. i. panožne standarde in smernice za delovanje knjižnic za mednarodno ali nacionalno okolje običajno sprejemajo strokovne knjižničarske organizacije (npr. IFLA, ALA), v okviru katerih delujejo odbori ali komisije za standarde¹⁰. Vendar pa tudi standardizacijsko telo v okviru Ameriškega knjižničarskega združenja (ALA), ki sprejema strokovne (panožne) standarde za področje ameriškega knjižničarstva, nima pristojnosti razglašanja formalnih (*de jure*) standardov za knjižničarstvo. Slednje lahko sprejme le nacionalno akreditirano telo za standardizacijo.

⁹ V ZDA je tako ALA že konec 19. stoletja oblikovala standard za katalogizacijo in izdelavo knjižničnih katalogov. Format MARC pa je bil npr. sprejet že konec šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko se pri izdelavi knjižničnih katalogov računalniki sploh še niso uporabljali, knjižničarstvo pa je že ustrezno standardiziralo kataložni zapis.

¹⁰ Zveza bibliotekarskih društev Slovenije (dalje ZBDS) je Komisijo za standardizacijo ustanovila leta 1997. Komisija je sodelovala s takratnim Uradom za standardizacijo in meroslovje RS v postopkih prevzemanja tujih standardov s področja knjižničarstva in dokumentalistike, sicer pa naj bi potrjevala panožne standarde oziroma smernice za organizacijo in delovanje knjižnic. Komisija je po nekaj letih obstoja prenehala delovati, kajti pristojnost potrjevanja panožnih standardov je bila zakonsko poverjena Nacionalnemu svetu za knjižnično dejavnost.

ALA na primer razlikuje dvoje vrst dokumentov, ki jih sprejema, in sicer *standarde* in *smernice* (priporočila), ki se razlikujejo po namenu in vsebini. Standardi vključujejo pravila/politike (ang. policies), ki opisujejo skupne vrednote in načela uspešnega delovanja knjižnic. Bili naj bi izčrpni, zaobjeli oziroma pokrivali naj bi široko paleto dejavnosti in storitev knjižnic ter knjižnicam služili pri načrtovanju dejavnosti, upravljanju in v akreditacijskih postopkih. Vsebujejo dolgoročne cilje, ki naj bi jih dosegale knjižnice s svojim strokovnim delom. Opredeljujejo lahko nabor tako kvalitativnih kot kvantitativnih meril in kriterijev za presojanje njihove uspešnosti, med katerimi so lahko vključeni tudi takšni, ki se nanašajo na vrednosti, ki jih dosega referenčna skupina knjižnic. Smernice (ang. guidelines) pa vključujejo nabor priporočljivih postopkov, ki se jih bodo knjižnice posluževale v prizadevanjih za doseganje standardov. Smernice zato niso nujno celovite ali izčrpne, nanašajo se lahko samo na določene dejavnosti ali storitve. Praviloma vsebujejo le kvalitativna merila. S smernicami se opredelijo tudi dejavniki, ki vplivajo oziroma prispevajo k večji uspešnosti delovanja knjižnic, zagotavljajo pa tudi okvire za razvoj politik in postopkov knjižnic. Vključujejo lahko referenčne vrednosti oziroma primere najboljših praks, s katerimi lahko knjižnice primerjajo in vrednotijo svoje pogoje dela, knjižnične storitve ali informacijske vire.

ALA govori o štirih splošnih vrstah standardov in smernic, relevantnih za področje knjižnic, in sicer:

- **standardi in smernice za storitve oziroma delovanje knjižnic** opredeljujejo raven odličnosti ali zadostnosti pri organizaciji, izvajanju in evalvaciji knjižničnih storitev. Tovrstni dokumenti se običajno nanašajo na določeno vrsto knjižnic ali uporabnikov knjižnic. Takšen primer so ACRL standardi za visokošolske knjižnice («Standards for libraries in higher education»);
- **standardi in smernice za poenotenje delovnih postopkov in proizvodov knjižnic** opisujejo sprejemljivo oziroma dogovorjeno metodo za izvajanje posameznih vrst knjižničnih dejavnosti ali nalog (npr. anglo-ameriška katalogizacijska pravila);
- **standardi in smernice za izobraževalno dejavnost knjižnic** vsebujejo zahteve, ki naj jih izpolnjujejo izobraževalni programi na področju knjižničarstva (npr. akreditacijski standardi za magistrske programe s področja bibliotekarske in informacijske znanosti);
- **tehnični standardi in smernice** v knjižnični dejavnosti so formalno dogovorjeni standardi, ki jih razvijajo nacionalni ali mednarodni stan-

dardizacijski organi, in praviloma zagotavljajo mere odličnosti ali ustreznosti proizvodov ali dejavnosti. Tovrstne dokumente ne sprejema ALA, lahko pa sodeluje pri njihovem razvoju (primera tovrstnih standardov sta ameriški standard za enoten format za izmenjavo bibliografskih podatkov – NISO Z39.2 in mednarodni standard za enotno oštevilčenje serijskih publikacij – ISSN).

Na področju t. i. *de facto* standardov so v knjižničarstvu najbolj znani standardi s področja organizacije in delovanja knjižnic ter njihovih storitev. Obille (2007, str. 109) navaja, da so tovrstni standardi za področje visokošolskih knjižnic vedno povezani s procesom evalvacije in zagotavljanjem kakovosti. Visokošolske knjižnice so namreč del akademskih ustanov in kot takšne predmet stalnih evalvacij, tako notranjih (s strani knjižničarjev, uporabnikov ali univerzitetne uprave) kot zunanjih (s strani vladnih in akreditacijskih agencij). Knjižničarji so za področje organizacije in delovanja visokošolskih knjižnic najprej razvili standarde, katerih glavni namen je bil dokazati potrebo po (večjih) finančnih sredstvih za delovanje knjižnic. Poudarek je bil na kvantitativnih standardih z merili in kriteriji za izračune potrebnih vloženi virov, tj. osebja, opreme, prostorov, knjižničnega gradiva in finančnih sredstev. Postopoma se v tovrstne standarde vključujejo merila za vrednotenje rezultatov dela knjižnic, pod vplivom standardov visokošolskih akreditacijskih teles pa tudi merila za vrednotenje končnih rezultatov delovanja knjižnic (ang. outcomes), tj. njihovega vpliva in učinka na okolje. Strokovni standardi tako postajajo orodje za organizacijo, delovanje in vrednotenje uspešnosti delovanja knjižnic, njihovih storitev ter vpliva in učinkov njihove dejavnosti.

Na mednarodni ravni obstajajo za področje visokošolskih knjižnic le strokovni standardi za univerzitetne knjižnice, ki jih je sprejela IFLA že leta 1985 (Standards for university libraries, 1985). V razpravah o tem, v kolikšni meri naj omenjeni standardi vključujejo tudi kvantitativna merila, je bila sprejeta odločitev, da morajo biti dovolj splošni, da bodo uporabni tako v okviru različnih univerz, kot na regionalni in nacionalni ravni. Gre za standarde splošnih principov, vsebujejo priporočila, ki jih mora vsaka država na svoji nacionalni ravni prilagoditi svojim lokalnim pogojem, standardi so lahko torej le vodila posameznim deželam pri pripravi lastnih. Kvantitativnih meril ne vključujejo. Stalni odbor IFLA sekcije za univerzitetne in druge znanstvene knjižnice do zdaj k prenovi standardov še ni pristopil.

Med knjižničarji so sicer prisotna stalna razhajanja glede namena in vsebine strokovnih standardov. Na eni strani srečamo opozorila o omejeni

uporabnosti standardov s kvantitativnimi merili in favoriziranjem merjenja vloženih virov in notranjih procesov, na drugi strani pa opozorila, da brez kvantitativnih meril knjižnice od financerjev ne uspejo zagotoviti ustreznih pogojev za delovanje. Kritik so (bili) deležni tudi nekateri kvantitativni standardi (npr. zgodnji ACRL standardi) z visoko postavljenimi vrednostmi meril, ki naj bi jih dosegale visokošolske knjižnice, v praksi pa temu ni bilo tako. Pristaši takšnih standardov vseeno poudarjajo, da so uporabni, saj predstavljajo cilje, h katerim morajo v razvoju svojih storitev težiti knjižnice. Standardi bi po mnenju Kao in Lin (2001) morali vsebovali nabor realnih pogojev, katerih izpolnjevanje bo zagotavljalo kakovostno dejavnost univerzitetnih knjižnic. Ugotavljata, da je danes večina standardov za visokošolske knjižnice kvalitativnih, in kot takšni vsebujejo številne kriterije ter vrednostne sodbe, ki jih je na subjektivni ravni mogoče razlagati na različne načine, zato imajo v vrednotenju razvitosti knjižnic le omejeno vrednost. Kvantitativni standardi so med knjižničarji bolj zaželeni, knjižnicam omogočajo natančno vrednotenje doseganja posameznega standarda, hkrati pa jim služijo kot argument za univerzitetne uprave pri predlogih za večji obseg financiranja tistih dejavnosti, ki ne dosegajo standardov. Vendar je treba pri njihovi izdelavi predhodno opraviti temeljite analize statističnih in empiričnih podatkov o delovanju knjižnic, pa tudi njihovega akademskega okolja. V nasprotnem primeru nimamo realne osnove za postavljanje meril in kriterijev za vrednotenje njihovega doseganja.

4.3 STROKOVNI STANDARDI V AMERIŠKEM VISOKOŠOLSKEM KNJIŽNIČARSTVU

Zgodovina razvoja strokovnih standardov je v ameriškem knjižničarstvu že daljša od stoletja, njihovi standardi so ves čas vzor tudi za številne druge države. Za ameriške univerzitetne in druge visokošolske knjižnice sprejema strokovno združenje ACRL (Association of College and Research Libraries)¹¹ neobvezne (de facto) standarde, knjižnice pa poskušajo prepričati odločevalce in akreditacijske agencije, da bi jih uporabljali pri evalvaciji knjižnic. Visokošolske knjižnice so odvisne od finančnih sredstev matičnih ustanov, zato si v prvi vrsti prizadevajo za standarde, ki zagotavljajo njihovo »preživetje« in zlasti predstavljajo orodje za vrednotenje vpliva in učinka njihove dejavnosti na uspešnost visokošolskih ustanov. Prva in

¹¹ Združenje knjižnic kolidžev in znanstvenih knjižnic je divizija Ameriškega knjižničarskega združenja (glej več: <http://www.acrl.org/ala/mgrps/divs/acrl/index.cfm>).

nekaj kasnejših različic standardov za knjižnice visokošolskih kolidžev¹² so vključevale kvantitativna merila, ki so se nanašala na velikost zbirke, število in sestavo knjižničnega osebja, delež proračuna matične ustanove, število čitalniških sedežev in prostore knjižnice. Nasprotniki takšnih standardov so opozarjali, da so postavljena kvantitativna merila popolnoma arbitrarna in niso zasnovana na ustreznih raziskavah. Zlasti pa ne upoštevajo, da se matične ustanove knjižnic in njihovi študijski programi razlikujejo in se zato razlikujejo tudi njihove potrebe po vrsti in obsegu knjižničnih storitev.

Leta 1998 je vodstvo ACRL sklenilo, da morajo vse nove izdaje standardov vsebovati tudi merila za vrednotenje končnih rezultatov delovanja knjižnic. Regionalna akreditacijska združenja so namreč v procese akreditacij uvedla politiko vrednotenja končnih rezultatov delovanja visokošolskih ustanov, med njimi tudi vrednotenje stopnje informacijske pismenosti študentov. Sprva so bili ameriški akreditacijski standardi¹³ kvantitativni in so služili presojanju, če ima ustanova vse potrebne vire za izvajanje ustreznega visokošolskega procesa, skozi leta pa so postajali vse bolj kvalitativni (Nelson, 2010, str. 3449). Danes od visokošolskih ustanov zahtevajo tudi primerne infrastrukturne pogoje na področju knjižnične podpore, ki pa jih večina določa zelo na splošno. Čeprav akreditacijska združenja uradno v procesih akreditacije upoštevajo le svoje standarde, pa pri evalvaciji visokošolskih knjižnic kot njihovo dopolnilo uporabljajo standard ACRL.

Standardi za knjižnice ameriških kolidžev iz leta 2000 (Standards for college libraries, 2000) že temeljijo na merjenju končnih rezultatov delovanja knjižnic, pomenili pa so tudi prehod s kvantitativnih na kvalitativna merila. Za visokošolske knjižnice je zato postalo pomembno vrednotenje znanja in kompetenc študentov, ki so rezultat uporabe knjižničnih storitev ter sodelovanja študentov v programih knjižničnih instrukcij. Pokazala pa se je tudi potreba po skupnih standardih za vse vrste knjižnic v visokem šolstvu. Slednje je ACRL sprejel leta 2004 (Standards for libraries in higher education, 2004). Predstavljajo orodje, ki knjižnicam pomaga oblikovati cilje ter spremljati prispevek k uspešnosti matičnih ustanov in njihov vpliv na končne rezultate študijskega procesa. Standardi priporočajo tudi področja delovanja, primerna za medsebojno primerjanje knjižnic, spodbujajo oblikovanje za to ustreznih meril, navajajo pa tudi nekatera kvantitativna in kvalitativna

¹² Prvi ACRL standardi so bili sprejeti leta 1959, in sicer za knjižnice visokošolskih kolidžev, leta 1960 za knjižnice dvoletnih kolidžev in leta 1979 za univerzitetne knjižnice.

¹³ Akreditacijski proces v ameriškem visokem šolstvu se je začel z ustanovitvijo šestih akreditacijskih združenj med leti 1885 in 1924.

merila, uporabna v procesih vrednotenja dejavnosti in storitev knjižnic. Že v uvodu dokumenta je poudarjeno, da če želijo biti standardi uporabni v različnih vrstah visokošolskih knjižnic, ne smejo biti obvezujoči. Ponujajo naj le okvir za metodični pregled in analizo delovnih postopkov, storitev in končnih rezultatov v okviru akreditacijskega konteksta.

V juliju 2011 je ACRL objavil nov osnutek standardov, tj. *Standards for libraries in higher education: (Draft revision – July 2011)* (2011), ki obravnavajo devet vidikov (ang. principles) delovanja visokošolskih knjižnic: pomen za uspešnost visokošolskega zavoda, strokovno vrednost, vlogo pri izobraževanju, vlogo pri raziskovanju, zbirko, prostor, upravljanje knjižnice, osebje in odnose navzven. Besedilo osnutka je kratko in vključuje kazalce uspešnosti, ki so izključno kvalitativni. Obsežnejše so priloge, med katerimi najdemo prilogo z obsežnim naborom zelenih končnih rezultatov delovanja visokošolskih knjižnic in prilogo z naborom kvantitativnih kazalcev uspešnosti za morebitno primerjalno presojanje knjižnic. Novi osnutek ACRL standardov bomo upoštevali pri izdelavi končnega predloga strokovnih standardov in priporočil za slovenske visokošolske knjižnice.

4.4 STROKOVNI STANDARDI ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE V DRUGIH DRŽAVAH

Pregled virov in literature s področja standardov za visokošolske knjižnice, je pokazal, da se jih največ nanaša na ameriške, tj. standarde ACRL, in le malo na standarde drugih držav. Objavljeni so npr. standardi ameriškega združenja medicinskih knjižnic za knjižnice, ki delujejo v okviru veterinarskih visokošolskih ustanov, sprejeti leta 2005 (*Standards for the academic veterinary medical library*¹⁴). V Kanadi obstajajo leta 2004 objavljeni standardi za knjižnice visokošolskih kolidžev (*Standards for Canadian college libraries*¹⁵), Filipinsko združenje visokošolskih in znanstvenih knjižnic (PAARL) objavlja trenutno še veljavne standarde, sprejete leta 2000 (*Standards for academic libraries for 2000*¹⁶) in predlog novih standardov za visokošolske knjižnice (*Standards for academic libraries for 2010*¹⁷), Združenje

¹⁴ Dostopno na: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC545135/pdf/i0025-7338-093-01-0130.pdf>.

¹⁵ Dostopno na: http://www.cla.ca/AM/Template.cfm?Section=Occasional_Paper_Series&Template=/CM/ContentDisplay.cfm&ContentID=4040.

¹⁶ Dostopno na: <http://www.dlsu.edu.ph/library/paarl/pdf/standards/standards2000.pdf>.

¹⁷ Dostopno na: <http://www.slideshare.net/PAARLOnline/draft-proposal-for-library-standards-2010>.

avstralskih in novozelandskih teoloških knjižnic (ANZTLA) pa standarde za knjižnice teoloških visokošolskih ustanov in druge teološke knjižnice (ANZTLA standards¹⁸), sprejete leta 2000. Nemško združenje medicinskih knjižnic (AGMB) je standarde za bolnišnične knjižnice, ki se lahko smiselno uporabljajo tudi za univerzitetne knjižnice, sprejelo leta 2004 (Standards for hospital libraries in Germany¹⁹), britansko združenje pravnikov pa je leta 2009 na osnovi empiričnih študij posodobilo standarde za visokošolske ustanove s področja pravnih študij (A library for the modern law school: statements on standards for university law library provision²⁰). Hohof (2008) npr. poroča, da je delovna skupina BID leta 2008 pripravila predlog standardov za nemške visokošolske knjižnice (Standards für Hochschulbibliotheken, Hohoff, 2008). Podatkov o formalnem sprejemu standardov nismo zasledili, je pa njihova vsebina vključena v strateški dokument nemških knjižnic »Principles for good libraries: guidelines for decision-makers«²¹. Pridobili smo tudi besedilo predloga standardov za visokošolske knjižnice v Republiki Hrvaški (Standard i smjernice razvoja i uvođenja najbolje prakse u visokoškolskim knjižnicama u Republici Hrvatskoj), pripravljeno oktobra 2008, ki pa do zdaj še ni bilo formalno potrjeno.

Analiza navedenih dokumentov je pokazala, da se razlikujejo tako v namenu in ciljnih kot tudi glede na področja, ki jih urejajo. Nekateri dokumenti so zelo kratki in splošni, drugi obsežni in zelo podrobno navajajo dejavnosti, postopke, storitve, informacijske vire itd., ki naj bi jih izvajale oziroma zagotavljale visokošolske knjižnice. Med dokumenti so takšni, ki vsebujejo izključno kvalitativna merila, drugi vključujejo tudi kvantitativna. Zlasti v novejših dokumentih pa lahko sledimo trendu, ki smo ga omenili že pri strokovnih standardih v ameriškem visokoškolskem knjižničarstvu, tj. prehod s standardov, katerih težišče je na določanju kvantitativnih meril za vložene vire, na standarde s kvalitativnimi merili in poudarkom na vrednotenju

¹⁸ Dostopno na: <http://www.anztla.org/Pages/standards.html>.

¹⁹ Dostopno na: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:hOi2rE85HG4J:www.agmb.de/papooopro/index.php%3Fmenuid%3D12%26downloadid%3D18%26reporid%3D0+germany+university+libraries+standards&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESjRzmG5S3CUdAThUCdfrOkuIO12jc6dCQ7anyMpZauSm8NS3GlrXOVolsq_WH1h5SsEMv-CfuhtW6bXpcs_T8e2KOe3UW64ql6up57RxRCAVY3pM1AAIelS9cCejFknWYkwLC8nb&sig=AHIEtbQp8NDBIK9QtP1-G1b6KPN9RFSUBA.

²⁰ Dostopno na: <http://www.legalscholars.ac.uk/documents/SLS-Library-for-a-Modern-Law-School-Statement-2009.pdf>.

²¹ Dostopno na: <http://www.bideutschland.de/download/file/Guidelines%20for%20Decision-Makers%20.pdf>.

končnih rezultatov delovanja knjižnic in njihovemu prispevku h kakovosti visokošolskega okolja.

5 DOLGA POT DO SPREJEMA SLOVENSКИH STANDARDOV ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE

Dolgan Petrič (1998, str. 181) ugotavlja, da je v primerjavi z drugimi temami v slovenski strokovni literaturi o strokovnih standardih v visokošolskih knjižnicah zapisanega razmeroma malo, čeprav je Sekcija za visokošolske knjižnice pri ZBDS tej problematiki v preteklosti posvečala veliko pozornosti. Po njenem mnenju tematika postane aktualna približno vsakih deset let, navadno v povezavi s projekti o reformi visokega šolstva. S težavami pri iskanju relevantnih virov smo se srečali tudi pri našem delu.

Čeprav se v slovenskem prostoru z visokošolskimi knjižnicami srečamo ob ustanovitvi prve, tj. ljubljanske univerze, ter nastajanju posameznih visokošolskih ustanov, pa so pred njimi na ozemlju današnje Slovenije delovale javne znanstvene knjižnice. Kodrič-Dačić (2007, str. 5) posebej izpostavi skrb avstrijskih državnih organov za kontinuiran strokovni razvoj na področju bibliotekarstva in delovanja javnih znanstvenih knjižnic v 19. stoletju, ki pa je bil na Slovenskem po prvi svetovni vojni prekinjen. »Prva instrukcija, ki velja za prvi in najstarejši državni ukrep na področju knjižničarstva, je bila izdana leta 1778, druga, začasna, pa leta 1825. Že prva instrukcija je predpisala enoten način postavitve gradiva ter sistematičen način oblikovanja matičnega, splošnega abecednega, splošnega znanstvenega in stvarnega (predmetnega) kataloga, med tem ko jo je druga nadgradila s celotnim področjem upravljanja knjižnice, od varstva stavbe in gradiva pred požarom ter dela z uporabniki, do pridobivanja, opreme in obdelave knjižničnega gradiva. Instrukciji zato predstavljata prve kompleksne strokovne standarde oziroma normative, po katerih so se morale ravnati javne knjižnice.« (Kodrič-Dačić, 2007, str. 6)²²

V obdobju med obema vojnama so bila v slovenskem knjižničarstvu prisotna prizadevanja za ureditev celotnega področja javnega knjižničarstva v okviru integralnega zakona, ki jih zasledimo že ob koncu dvajsetih let 20. stoletja:

²² Instrukcija, predpisana za vse univerzitetne in licejske knjižnice z dvornim dekretom 30. aprila 1778, št. 628 in Instrukcija za cesarsko kraljevske univerzitetne in študijske biblioteke, začasno izdana z dekretom študijske dvorne komisije z dne 23. julija 1825, št. 2930.

»Ti poskusi so logičen rezultat razcveta knjižničarstva po prvi svetovni vojni, predvsem porasta teoretičnega bibliotekarskega znanja, ki se je med drugim kazalo tudi v predlogih o medknjižnični izposoji ter o oblikovanju centralnega kataloga in kooperativne izdelave nacionalne letne bibliografije kot idejnima zasnovama modernega sistema vzajemne katalogizacije. Ideja takega sodelovanja med knjižnicami v Kraljevini Jugoslaviji bi bila seveda težko uresničljiva brez zakona, ki bi dal formalno podlago za uvajanje enotnih strokovnih osnov za delo knjižnic, določil pristojnosti knjižnic ter razmerja med njimi.« (Kodrič-Dačić, 2000, str. 8) Prvi osnutek knjižničnega zakona²³ je bil po navedbi avtorice izdelan že leta 1929, kasneje je bilo izdelanih še nekaj osnutkov (za njihovo pripravo so bile zadolžene sekcije Društva bibliotekarjev Jugoslavije, med njimi tudi ljubljanska), vendar pa zakon do druge svetovne vojne ni bil sprejet.

Kodrič-Dačić (2000) poudarja, da so bili med tem, ko se je stroka ukvarjala s pripravljanjem in usklajevanjem različnih osnutkov zakona o javnih knjižnicah, sprejeta univerzitetna zakonodaja ter predpisi, ki so urejali delo šolskih in ljudskih knjižnic. Za področje univerzitetnih knjižnic je bil pomemben leta 1930 sprejeti Zakon o univerzah (1930), ki je določil, da obstajajo pri univerzah poleg specialnih knjižnic po zavodih in seminarjih tudi splošne (»obče«) univerzitetne knjižnice, njihovo delovanje pa je podrobneje uredila leta 1932 sprejeta Obča univerzitetna uredba (1932). Uredba je določala upravljanje univerzitetne knjižnice (ki ga je podredila univerzitetnemu knjižničnemu odboru), izobrazbo in položaj knjižničnega strokovnega osebja, izbor upravnika knjižnice in strokovnega osebja, vodenje ter uporabo knjižnice. Predpise za izpit knjižničnega osebja naj bi določila posebna pravila, ki jih predpiše univerzitetni senat v sporazumu z upraviteljem knjižnice in knjižničnim odborom. V obdobju med obema svetovnima vojnama torej lahko sledimo neuspešnim prizadevanjem stroke za zakonsko ureditev položaja in delovanja knjižnic na sploh, v praksi pa so njihovo delovanje določili predpisi področno pristojnih organov oblasti. Tudi v obdobju po Drugi svetovni vojni kar 25 let v stroki ne zasledimo poskusov izdelave strokovnih standardov.

²³ Prvi osnutek knjižničnega zakona je urejal delovanje vseh vrst knjižnic, pridobivanje gradiva in izgradnjo knjižničnih zbirk, predpisoval je notranjo organizacijo knjižnic, njihovo financiranje, zaposlovanje knjižničnih delavcev, njihovo izobrazbo, strokovne kvalifikacije in plačo, odprtost knjižnic, dostopnost knjižničnega gradiva in medknjižnično izposajo. Posebej so bile opredeljene naloge in upravljanje univerzitetnih knjižnic.

Prva pobuda za izdelavo standardov za vse vrste knjižnic izvira iz leta 1970 in jo je dalo takratno Društvo bibliotekarjev Slovenije. Sepe (1971, str. 44) je opozorila, da se v društvu takrat še niso v celoti zavedali, kako težke naloge se lotevajo, izkazalo se je, da bo najtežje pripraviti standarde za t. i. univerzne knjižnice²⁴. Slednje so raznovrstne ne le po velikosti, temveč tudi po organizaciji in strokovni ureditvi, zato »če bi hoteli izdelati standarde za univerzne knjižnice, kakršne so danes, bi morali izdelati toliko različnih standardov, kolikor je tipov knjižnic.« (Sepe, 1971, str. 45)

Sekcija za univerzne knjižnice pri ZBDS je standarde za visokošolske knjižnice pripravljala v letih 1980–1989 (delovno skupino je vodila Breda Filo) in se pri tem srečevala s številnimi dilemami. Filo (1987, str. 2) piše, da je pri pripravi predloga standardov sekcija izhajala iz prepričanja, »... da je treba v času, ko je znanje postalo osrednji dejavnik družbenega razvoja, postaviti jasne kriterije za delovanje univerznih knjižnic. Ti kriteriji pa so, da samo tiste knjižnice, ki so povezane v računalniško podprtem knjižničnoinformacijskem sistemu univerze, ki imajo strokovno dobro usposobljene kadre ter ustrezen in dovolj obsežen knjižnični fond, omogočajo svojim visokim šolam izpolnjevati njihove naloge«. Avtorica poudari, da se pri pripravi dokumenta sekcija ni mogla nasloniti na vzore iz drugih dežel. »To pa ne samo zato, ker bi bili numerični podatki za nas čista utopija, ampak predvsem zato, ker je univerzitetna knjižnica v tujini večinoma prototip osrednje knjižnice univerze, katere organski del so tudi fakultetne knjižnice, če obstajajo. Tudi standardi za univerzitetne knjižnice, ki jih je pripravila IFLA za konferenco v Chicagu leta 1985, in so namenjeni deželam v razvoju, govore le o univerzitetni knjižnici kot edini knjižnici univerze.« Sekcija se je namenoma izognila neposrednemu reševanju problema dihotomije univerznega knjižničarstva na Slovenskem. Menila je, da tega problema ni potrebno več reševati, »... kajti na temeljnih principih bibliotekarstva zgrajen in z računalniško tehnologijo podprt knjižničnoinformacijski sistem univerze bo postopoma odpravil škodljivo in drago dvotirnost, omogočal bo kvalitetno knjižničnoinformacijsko službo uporabnikom tam, kjer delajo ali raziskujejo.« (Filo, 1987, str. 2)

Dokument je bil v okviru ZBDS sprejet leta 1988, Strokovni svet za knjižničarstvo RS²⁵ ga je potrdil leta 1989 in predlagal, da se ga posreduje v obravnavo in sprejem Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Mariboru. Doku-

²⁴ Izdelava standardov za druge vrste knjižnic je dejansko potekala hitreje kot za knjižnice univerz, tako so bili za »javne knjižnice« sprejeti že leta 1975.

²⁵ Organ, ki ga je nasledil Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.

ment je (kmalu) verificirala le Univerza v Mariboru, ne pa tudi ljubljanska univerza ali ministrstvo pristojno za visoko šolstvo. Na ljubljanski univerzi je razprava o dokumentu sicer stekla v drugi polovici leta 1990, ni pa se iztekla v verifikaciji dokumenta. Čeprav sta bila tako strokovno združenje knjižničarjev kot Strokovni svet za knjižničarstvu ob sprejetju Strokovnih kriterijev in meril za visokošolske knjižnice prepričana, da se bo dokument v visokem šolstvu uveljavil kot predpis, se to ni zgodilo.

Besedilo in pripombe na dokument je ponovno obravnavala sekcija za visokošolske knjižnice pri ZBDS. Na seji, ki je bila januarja 1991, so člani ugotovili, da besedila v razmerah ko stara zakonodaja ni več aktualna, nova, ki bila osnova za spreminjanje terminologije, pa še ni sprejeta, ni mogoče popraviti. Sekcija za visokošolske knjižnice je zato Komisiji za informatiko, dokumentacijo in knjižničarstvo pri Univerzi v Ljubljani priporočila, da se strokovni kriteriji sprejmejo v predlagani obliki in da se revidirajo, ko bo sprejeta ustrezna zakonodaja na področju knjižničarstva. Posodobljen dokument (v razdelku Predlog meril za ocenjevanje dela knjižničnih delavcev) je pripravila delovna skupina Sekcije za visokošolske knjižnice, ki jo je vodil Ivan Kanič, leta 1992. Predlog je bil poslan pristojnemu ministrstvu, ki pa je isto leto sprejelo svoj pravilnik (Sklep o normativih in standardih za opravljanje izobraževalne dejavnosti v višjem in visokem šolstvu, 1992), ki v delu, ki se je nanašal na knjižnice, ni upošteval dokumenta ZBDS. Kasneje je NUK na ministrstvo pristojno za visoko šolstvo nekajkrat posredoval pobudo za pripravo novega dokumenta, vendar do njegove izdelave ni prišlo.

V primerjavi s standardi IFLA za univerzitetne knjižnice, ki vsebujejo le osem splošnih priporočil, dopuščajo pa, da jih posamezne države glede na stanje v svojih okoljih ustrezno dopolnjujejo, je dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice (1989) zelo obsežen in vsebuje poleg kvalitativnega tudi kvantitativni del. Iz poročil o pripravi standardov ne zasledimo pojasnil o tem, kaj je avtorjem standardov služilo kot osnova za določitev kvantitativnih meril oziroma če so merila bila preverjena v praksi. Kvantitativna merila so se namreč izkazala kot nerealna oziroma v praksi nedosegljiva, njihovo preverjanje v praksi je pokazalo zaskrbljujoče stanje visokošolskih knjižnic na področju kadrov, prostorov, odprtosti in knjižnične zbirke ter s tem na nezadovoljivo skrb visokošolskih zavodov za knjižnično informacijsko podporo izvajanju svoje dejavnosti. V času njegovega nastanka je šlo za dokument, ki je sodobno zasnoval organizacijo in delovanje visokošolskih knjižnic univerz, z leti pa je mestoma postajal vse bolj zastarel in neprimeren za uporabo. Ker je nastal v obdobju pred spremembo visokošolske zakonodaje, ki je omogočila nastajanje samostojnih

visokošolskih zavodov, se nanaša le na visokošolske knjižnice, ki delujejo v okviru univerz. Zaradi družbenih in političnih sprememb je postala tudi uporaba določenih terminov zastarela, dejavnost in delovanje visokošolskih knjižnic pa sta se zaradi številnih sprememb v njihovem okolju spremenila v tolikšni meri, da je potrebna tudi vsebinska posodobitev dokumenta.

Avtorica Dolgan Petrič (1998, str. 173) opozarja na tuje izkušnje, ki kažejo, da se v svetu bolj kot standardi uveljavljajo različne vrste kvalitativnih, v manjši meri tudi kvantitativnih priporočil, ter merjenje kakovosti poslovanja knjižnic s pomočjo različnih kazalcev uspešnosti. Dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice po njenem mnenju v praksi ni mogel zaživeti, saj je zlasti v svojem kvantitativnem delu predpostavil poenotenje knjižnic, med katerimi obstajajo velike razlike. Zato je ocenila, da bi bilo smotrnejše pripraviti nov dokument s priporočili za delovanje visokošolskih knjižnic in merili za njihovo evalvacijo, v prvi vrsti za vrednotenje njihove kakovosti.

6 OBSTOJEČA MERILA ZA IZVAJANJE JAVNE SLUŽBE V KNJIŽNIČARSTVU

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1, Ur. l. RS, št. 87/2001) opredeli javno službo na področju knjižnične dejavnosti in pogoje za izvajanje knjižnične javne službe, ki pa so v 36. členu opredeljeni le na splošno. Podrobneje jih določa **Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe** (Ur. l. RS, št. 73/2003)²⁶. Izpolnjevanje pogojev ugotavlja za posamezno vrsto knjižnic pristojno ministrstvo z odločbo. Knjižnica lahko začne z izvajanjem knjižnične javne službe po pravnomočnosti omenjene odločbe. Na visokošolske knjižnice se v pravilniku nanašajo člani od 25 do 29, ki določajo velikost in vsebino knjižnične zbirke, zagotavljanje dostopnosti informacijskih virov, za knjižnice članic univerze in samostojnih visokošolskih zavodov pa tudi najmanjše število zaposlenih, število čitalniških sedežev in računalniških delovnih postaj ter opremo. Glede na obseg izpolnjevanja normativov se knjižnice razvrščajo v tri kategorije razvitosti in v skladu s Pravilnikom o razvidu knjižnic (Ur. l. RS, št. 105/03) vpišejo v razvid knjižnic, ki opravljajo javno službo.

Merila za knjižnično zbirko v Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe so v pretežni meri povzeta po dokumentu Stro-

²⁶ Spremembe pravilnika, sprejete leta 2008, se nanašajo le na splošne knjižnice (Ur. l. RS, št. 70/2008).

kovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice (1989). Za univerzitetne knjižnice so v primerjavi z omenjenimi manj zahtevna, prav tako za ostale visokošolske knjižnice. Tudi v primeru knjižničnega osebja se Pravilnik opira na merila iz dokumenta Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice – Priloga B, ki navaja, da morata biti v visokošolski knjižnici zaposlena najmanj dva strokovno usposobljena knjižnična delavca. Vendar pa v nasprotju z veliko starejšim dokumentom ne navaja, kateri so dejavniki, od katerih bo odvisno (ustrezno) število zaposlenih. Visokošolski zavod ima tako ustrezno knjižnico že, če zaposluje dva strokovna delavca. Pravilnik, podobno kot Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice, navaja, da morajo imeti knjižnice za vsako nalogo, ki jo koordinirajo ali izvajajo za potrebe knjižničnega sistema univerze vsaj še po enega strokovnega delavca, vendar pa ne določa, katere so te naloge, kar omogoča različne interpretacije določila. Pravilnik z izjemo meril za število čitalniških sedežev in računalniških delovnih postaj za uporabnike govori le o t. i. ustreznih prostorih in opremi glede na obseg nalog visokošolske knjižnice. Dokument Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice je kljub temu, da glede prostorov in opreme visokošolskih knjižnic vsebuje le osnovne smernice, natančnejši. Poleg osnovnih zahtev glede lokacije knjižnične zgradbe oziroma prostora knjižnice in razporeditve, velikosti ter opremljenosti prostorov, navaja tudi standarde za prostore s knjižnično zbirko (zaprti skladišča in prosti pristop) ter prostore za uporabnike. Vključuje tudi tabelo za izračun potrebnih študijskih mest.

Če na podatkih Centra za razvoj knjižnic pri NUK za visokošolske knjižnice za leto 2009 preverimo izpolnjevanje kvantitativnih meril iz Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe, ugotovimo, da jih veliko knjižnic ne izpolnjujejo. Po drugi strani pa merila ne delujejo v prid razvoja knjižnic tistih visokošolskih zavodov, ki izvajajo proces na specifičnih strokovnih področjih z omejenim številom vpisanih študentov. Npr. knjižnica Akademije za gledališče, radio, film in televizijo UL poroča o skupaj 165 potencialnih uporabnikih v letu 2009. Javno službo na področju knjižničarstva bi lahko opravljala že, če bi imela na voljo vsaj 3,3 čitalniška sedeža in 0,5 računalniškega mesta z dostopom do svetovnega spleta. Za novoustanovljene visokošolske zavode ne predvideva določenega obdobja, v katerem bi imeli možnost doseči merila, ki jih ob ustanovitvi njihove knjižnice morebiti še ne dosežajo. In ne nazadnje, zastavlja se vprašanje, na osnovi katerih analiz so bila v omenjenem pravilniku postavljena kvantitativna merila. Zato bi v prihodnje veljalo v delu, ki se nanaša na visokošolske knjižnice, pristopiti k posodobitvi omenjenega pravilnika.

7 ZAGOTAVLJANJE KAKOVOSTI V VISOKEM ŠOLSTVU IN KNJIŽNICE

Na okrogli mizi o vlogi knjižnic pri evalvaciji in akreditaciji univerz, ki je potekala v okviru mednarodne konference COBISS 2006, je Čuš (2006) izpostavil, da lahko kakovost visokega šolstva dosežemo, če se »... visokošolske knjižnice v polni meri zavedo, katere procese na univerzah morajo s svojimi dejavnostmi pokrivati, in če se tudi univerze zavedo, da brez sodobne knjižnične informacijske podpore ne morejo uspešno izpolniti svojega poslanstva.« Po njegovem mnenju bi lahko razdelili visoko šolstvo na kakovostni del, ki se zaveda pomena knjižnic in jih intenzivno vključuje v študijski ter raziskovalni proces, in manj kakovostni del, ki nima primerne knjižnične službe in se zanaša na improvizacije. Sprejeta je bila tudi »Mariborska deklaracija« o vlogi knjižnic pri evalvacijah in akreditacijah univerz (2006), ki navaja, da obstajajo le redki primeri ustreznega upoštevanja prispevka knjižnic k višji kakovosti visokega šolstva, prevladuje pa zaskrbljujoče stanje, ko nacionalni standardi ter kriteriji evalvacije in akreditacije sploh ne omenjajo knjižnic ali jih obravnavajo povsem obrobno. Posledica tega se kaže v primerih ustanavljanja visokošolskih zavodov in uvajanja novih programov, ki nimajo zagotovljene sodobne knjižnične informacijske podpore.

Evalvacije visokošolskih knjižnic, kolikor so prisotne v slovenskem visokošolskem prostoru, temeljijo v prvi vrsti na kvantitativnih merilih, usmerjenih na vložene vire in nekatere storitve ter proizvode knjižnic. Delovni procesi in njihova učinkovitost so redkeje primer vrednotenja, sploh pa ne končni rezultati delovanja knjižnic, ki morajo prispevati k uspešni uresničitvi ciljev matičnih zavodov in ta prispevek mora biti merljiv²⁷. Velik del ciljev visokošolskih zavodov je mogoče doseči le ob podpori primernih knjižničnih storitev, zato si morajo knjižnice prizadevati pokazati povezanost med uporabo njihovih storitev in uspešnostjo matične institucije. Metode in orodja za ugotavljanje njihovih končnih rezultatov so v zadnjih letih predmet številnih raziskav in projektov v različnih državah po svetu, v sisteme

²⁷ V primeru univerz (Poll in Payne, 2006, str. 4) so takšni cilji npr. pridobitev dobrih študentov in akademskega osebja; učinkovito pedagoško delo, ki se kaže v visokih ocenah izpitov, visoki stopnji diplomiranja, visoki zaposljivosti diplomantov, njihovi visoki stopnji informacijske pismenosti; učinkovito raziskovalno delo, ki se kaže v visoki uporabi in cenjenosti raziskovalnih rezultatov in publikacij (npr. visok dejavnik vpliva, visoka citiranost); v visokem deležu pridobljenih lastnih sredstev (npr. projektnih), številu nagrad in priznanj ipd.

notranje evalvacije ter samoevalvacijska poročila jih vključuje tudi vedno več visokošolskih ustanov.

Osrednji proces zagotavljanja kakovosti v slovenskem visokem šolstvu je izvajanje akreditacije visokošolskih zavodov ter študijskih programov prek prve akreditacije in vsakega njenega podaljšanja. Dokument Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (Ur. l. RS, št. 95/2010) v členu 8 navaja med področji, ki so predmet presoje kakovosti visokošolskega zavoda, tudi: *materialni pogoji (prostori, oprema, knjižnično-informacijska dejavnost in financiranje)*²⁸. Visokošolsko knjižnico omeni med merili za presojanje pogojev za prvo akreditacijo, in sicer v členu 13 (materialni pogoji), ki določa, da mora imeti visokošolski zavod knjižnico, ki mora zagotavljati ustrezne knjižnične informacijske storitve, dostop do ustreznega knjižničnega gradiva s področij študijskih programov zavoda ter znanstvenih, raziskovalnih, umetniških in strokovnih področij, ki jih zavod razvija; študijsko gradivo in elektronske baze podatkov morajo ustrezati vsebini in stopnji študijskih programov, visokošolska knjižnica pa določilom Zakona o knjižničarstvu. Zagotavljanje knjižnične podpore je omenjeno tudi med področji, ki so predmet presoje kakovosti visokošolskega zavoda (proces evalvacije), in sicer v členu 25 (področje presoje): *materialni pogoji* ter poglavju o pogojih za podaljšanje akreditacije, v členu 31 (materialne razmere).

K vlogi za prvo akreditacijo oziroma podaljšanje akreditacij morajo visokošolski zavodi priložiti tudi izpolnjen obrazec, ki se na visokošolsko knjižnico nanaša v poglavju B., PODROČJA PRESOJE/B.5 MATERIALNI POGOJI in C. PRVA AKREDITACIJA/C.1 PRVA AKREDITACIJA ZAVODA. Kot lahko razberemo iz obrazca, so nova merila za akreditacijo in evalvacijo glede pogojev, ki jih mora zagotavljati visokošolski zavod za izvajanje knjižnične dejavnosti, še manj določna kot so bila prejšnja, sprejeta leta 2004. V okviru izdelave študije je zato delovna skupina pripravila tudi predlog dopoljenih meril za evalvacijo knjižnic v akreditacijskih procesih, ki bi se lahko uporabljal pri prvi akreditaciji visokošolskega zavoda, v nadaljnjih evalvacijah pa bi evalvatorji morali smiselno upoštevati dokument s strokovnimi standardi in priporočili za visokošolske knjižnice, kot je npr. tudi praksa v ameriških akreditacijskih postopkih.

²⁸ Uporabljen je napačen termin: knjižnično-informacijska dejavnost, pravilno: knjižnična informacijska dejavnost.

8 KAKŠNE STROKOVNE STANDARDE POTREBUJEJO SLOVENSKE VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE?

Da bi pridobili mnenja in stališča vodij visokošolskih knjižnic o vlogi, pomenu, namenu in vsebini dokumenta s strokovnimi standardi, smo izvedli dve empirični raziskavi, in sicer anketno raziskavo, v kateri smo kot orodje za zbiranje podatkov uporabili pisni, strukturirani anketni vprašalnik, in kvalitativno raziskavo, ki smo jo izvedli s pomočjo metode fokusne skupine, tj. metode skupinskega nestrukturiranega intervjuja.

Osnovni namen anketne raziskave je bil pridobiti podatke o uporabi obstoječega dokumenta *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice* (1989), poznavanju tujih strokovnih standardov za visokošolske knjižnice, mnenjih o potrebi po izdelavi novega dokumenta, njegovi vsebini in možni uporabi, zanimala pa nas je tudi problematika, s katero se srečujejo anketirane knjižnice. Anketiranje vodij visokošolskih knjižnic je potekalo s pomočjo spletnega anketnega vprašalnika, in sicer v obdobju 11.–22. oktobra 2010, odločili smo se za namenski vzorec. Na spletno anketo se je odzvalo 69 od 98 k anketiranju povabljenih visokošolskih knjižnic, kar pomeni 70,4 % odziv.

Dokument *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice* pozna približno polovica anketiranih vodij visokošolskih knjižnic. V praksi jih je dokument kdaj uporabila tretjina, največ pri izdelavi poročil o delu knjižnice oziroma evalvacijskih poročil. Nepoznavanje in redko uporabo dokumenta bi lahko pripisali njegovi starosti, pa tudi neformalnemu značaju. Anketirani vodje večinoma (85,5 %) ne poznajo tujih strokovnih standardov, ki se nanašajo na visokošolske knjižnice, kar pomeni da njihovih priporočil tudi ne poskušajo uvajati v praksi (npr. pri načrtovanju dela, poročanju, evalvaciji). Jih pa večina (91 %) meni, da potrebujemo tovrsten dokument in bi slednji bil koristen oziroma zelo koristen. V prvi vrsti naj bi služil za: 1. *izboljšanje organizacije in delovanja knjižnic*; 2. *podporo pri utemeljevanju novih zaposlitev* in 3. *za argumentacijo proračuna knjižnice*. Vsebinsko naj bi se nanašal v prvi vrsti na: 1. *knjižnično osebje*; 2. *opremo in prostore*; 3. *knjižnične storitve*; 4. *organizacijo knjižnične dejavnosti* in 5. *evalvacijo dejavnosti*.

Od novega dokumenta anketirani vodje visokošolskih knjižnic na eni strani pričakujejo, da bi predstavljal priporočila/navodila za organizacijo in delovanje knjižnic, na drugi strani pa služil kot norma, ki bi jim zagotovila ustrezne pogoje za delovanje. Po mnenju večine anketiranih (90,9 %) naj bi dokument vseboval tako kvalitativna kot kvantitativna merila, slaba

desetina jih meni, da bi morala biti merila izključno kvalitativna. Sklepali bi lahko, da zagotavljanje ustreznih pogojev za delovanje visokošolskih knjižnic pri nas še ni samo po sebi umevno in so še vedno potrebna tudi kvantitativna merila za določanje ustreznega obsega vloženi virov. Presenetil pa je rezultat, da se največ, tj. 36,4 % anketiranih zavzema za minimalne vrednosti meril in 31,8 % za povprečne vrednosti, izračunane na osnovi statističnih podatkov o delovanju slovenskih ali morebiti skandinavskih visokošolskih knjižnic. Za maksimalne (idealne) vrednosti meril se je opredelilo 10,6 % anketiranih vodij²⁹. Z vprašanjem o tem, ali bi v dokument vključili tudi kazalce in kazalnike uspešnosti delovanja knjižnic, ki bi lahko služili njihovem vrednotenju v postopkih evalvacije ali samoevalvacije, smo želeli preveriti, če se anketirani vodje zavzemajo za tovrstno vrednotenje knjižnic. Da bi to bilo nujno, jih meni le 16,7 %, dobra petina jih meni da to ni potrebno.

Odgovori na odprto vprašanje o težavah, s katerimi se srečujejo visokošolske knjižnice, so pokazali, da se njihovo stanje v primerjavi z rezultati analiz, opravljenih v preteklih letih, pri večini ni bistveno izboljšalo. Najbolj pereče je kadrovsko stanje knjižnic in njihovi prostori ter oprema, ki se niso razvijali v skladu s povečanjem obsega njihove dejavnosti in novimi nalogami, ki jih prevzemajo zaradi potrebe po ponudbi digitalne knjižnice ter zaradi prehajanja visokošolskega študijskega in raziskovalnega procesa v spletno okolje.

Namen izvedbe fokusne skupine je bil poglobiti razumevanje rezultatov ankete in pridobiti mnenja vodij visokošolskih knjižnic o posameznih problemih, na katere smo naleteli pri izdelavi novega dokumenta s strokovnimi standardi in priporočili za visokošolske knjižnice oziroma za katere predvidamo, da se bodo pojavile pri njegovem uveljavljanju v praksi. Zanimalo nas je, kaj vodje visokošolskih knjižnic menijo o: vplivu terminoloških odločitev na oblikovanje in kasnejše uveljavljanje dokumenta; rezultatih ankete, izvedene med vodji visokošolskih knjižnic; vrsti meril, ki naj bi jih vključeval dokument; področjih dejavnosti, ki naj bi jih urejal dokument in o uveljavitvi dokumenta v praksi. K sodelovanju v fokusni skupini so bili

²⁹ Težava minimalnih vrednosti meril je v tem, da ne spodbujajo razvoja (takšna so npr. merila za izvajanje javne službe na področju knjižničarstva), povprečne ali maksimalne vrednosti pa vsaj v primeru slovenskih visokošolskih knjižnic zaradi njihove raznolikosti niso primerne. Za naše razmere so neuporabna tudi merila, ki bi jih prevzeli iz tujih standardov za visokošolske knjižnice, kolikor slednji sploh vključujejo kvantitativna merila.

povabljeni vodje iz različnih delovnih okolij, zagotoviti smo želeli njihovo zastopanost glede na univerze, velikost in starost knjižnice ipd. Od desetih povabljenih se je fokusne skupine udeležilo sedem vodij. Fokusna skupina se je sestala 17. decembra 2010.

V razpravi o dokumentu se je najprej zastavilo vprašanje o njegovem nazivu in s tem značaju. Tako uporaba termina *standard* kot termina *priporočila* ima namreč svoje prednosti in slabosti. Člani fokusne skupine si niso bili enotni, kateri termin uporabiti oziroma ali uporabiti oba (standarde za financiranje in priporočila za knjižnice). Različna so bila tudi mnenja o tem, kako bi lahko izbira določenega termina vplivala na kasnejše uveljavljanje dokumenta v praksi. Ker gre za pomembno odločitev, je bila dilema glede naziva in značaja dokumenta v razpravi prisotna tudi pri vseh ostalih tematskih okvirih razgovora.

Rezultati fokusne skupine so pokazali, da se udeleženci strinjajo le o tem, da se ne strinjajo, kakšen dokument bi bil najbolj ustrezen. Nekateri so zagovarjali predlog, da bi bilo z vidika zagotavljanja finančnih sredstev za delovanje knjižnic v dokumentu primerno definirati kvantitativne *standarde* za vložene vire. Drugi so izpostavili, da bi visokošolske knjižnice potrebovale tudi kvalitativna *priporočila*, in sicer v smislu razvojnih smernic, s čimer bi lahko izboljšale rezultate dela ter okrepile učinke svoje dejavnosti na okolje. Udeleženci fokusne skupine so se zavedali tudi potrebe po transparentnosti dela visokošolskih knjižnic, zato bi bilo v dokument smiselno vključiti tudi kazalnike uspešnosti delovanja knjižnic, ki bi služili za analize in primerjave rezultatov dela knjižnic. Ob tem je bilo ugotovljeno, da lahko pričakujemo težave na področju primerjalnega presojanja knjižnic, kajti slovenske visokošolske knjižnice so raznolike v tolikšni meri, da je težko opredeliti primerljive skupine knjižnic.

Udeleženci fokusne skupine so opozorili tudi, da bi uveljavljanje dokumenta lahko oviralo različno dojetje njegovega namena, vsebine in uporabe v praksi, tako na strani zaposlenih v visokošolskih knjižnicah kot tudi tistih, ki odločajo o pogojih za njihovo delovanje, in bo zato nujno organizirati njegovo predstavitev tako za knjižničarje kot različne skupine deležnikov. Ustrezna pojasnila in navodila pa naj vsebuje tudi dokument sam.

9 OSNUTEK STROKOVNIH STANDARDOV IN PRIPOROČIL ZA VISOKOŠOLSKE KNJIŽNICE

Tako analiza stanja na področju visokošolskega knjižničarstva kot rezultati empiričnih študij so pokazali, da moramo že pri zasnovi dokumenta izhajati iz velike raznolikosti visokošolskih knjižnic, pa tudi njihovega različnega dojemanja ter pričakovanj glede tega, kaj naj bi dokument sploh bil, kaj naj bi vseboval in kako naj bi se uveljavljal v praksi. Delovna skupina se je zato odločila, da pri pripravi osnutka strokovnih standardov sledi trendom v svetu, spodbudi pa tudi prenovo meril za akreditacijo visokošolskih zavodov in pravilnika o minimalnih pogojih za izvajanje javne službe v knjižničarstvu. Ker smo bili pri pripravi gradiva časovno omejeni, nam ni uspelo izvesti še empirične raziskave, v katero bi vključili različne deležnike, ki vplivajo na status in pogoje delovanja visokošolskih knjižnic. Predvidevali pa smo, da bi se dokument, ki bi podrobno določal kvantitativna merila za vložene vire, težko uveljavil v praksi. Glede na to, da že obstaja predpis o zagotavljanju minimalnih pogojev za izvajanje javne službe v knjižničarstvu, bi bilo z vidika doseganja meril potrebno najprej problematizirati dejstvo, da se predpis v praksi ne upošteva.

Pred izdelavo osnutka dokumenta smo določili njegov **namen**, in sicer uporaben mora biti tako v procesih zagotavljanja pogojev za delovanje knjižnic kot tudi pri preverjanju njihove uspešnosti v evalvacijskih postopkih, knjižnicam pa mora služiti kot pripomoček ter priporočilo pri organizaciji in izvajanju dejavnosti ter ugotavljanju oziroma vrednotenju njihovih rezultatov. Temeljni **cilj** dokumenta je na eni strani vplivati na zavedanje visokošolskega okolja, da je od kakovosti knjižnične podpore odvisna tudi kakovost visokošolskih zavodov, in na drugi strani vplivati tudi na zavedanje knjižničarjev, da bodo knjižnice prepoznane kot neobhoden element visokošolskega procesa le na osnovi dobro organiziranih, sodobnih in na potrebe uporabnikov usmerjenih storitev. **Vsebina** dokumenta se mora nanašati tako na vire, ki omogočajo delovanje knjižnic, kot na delovne procese, v katerih vire uporabijo za doseganje rezultatov dela, tj. ponudbo knjižničnih storitev.

Z dokumentom želimo posebej izpostaviti vlogo in pomen knjižničnega menedžmenta, še zlasti procesa načrtovanja in evalvacije delovanja visokošolskih knjižnic, ki morata biti tudi del procesa menedžmenta matičnega visokošolskega zavoda. Le na osnovi sistematične evalvacije dejavnosti, v okviru katere bo knjižnica vrednotila svojo uspešnost, učinkovitost in kakovost, in sicer na področju vloženih virov, notranjih delovnih procesov, rezultatov dela in vpliva, ki ga ima njeno delovanje na okolje, bo knjižnica

lahko realno ocenila uresničevanje svojega poslanstva in ciljev ter svoj prispevek k uspešnosti visokošolskega zavoda. Temeljnega pomena za visokošolsko knjižnico je, da izvaja tudi vrednotenje vpliva njene dejavnosti na okolje, tj. na dosežke visokošolskega zavoda na področju učnih izidov študentov, njihove informacijske pismenosti, uspešnosti v karieri, znanstvene odličnosti visokošolskega zavoda in njegovih zaposlenih, uspešnosti pridobivanja projektnih sredstev ipd.

Osnutek dokumenta smo poimenovali *strokovni standardi in priporočila*, s čimer smo želeli izpostaviti, da vključuje tako določila o pričakovani/želeni ravni pogojev za delovanje knjižnic kot tudi določila o pričakovani/želeni ravni njihove dejavnosti. Dokument v pretežni meri vključuje kvalitativna merila in le nekaj kvantitativnih, kajti na osnovi analize statističnih podatkov o delu slovenskih visokošolskih knjižnic in analize tujih tovrstnih dokumentov smo ugotovili, da nimamo zadostne strokovne osnove za določanje minimalnih, maksimalnih ali povprečnih vrednosti meril. Še večjo težavo pa vidimo v izdelavi morebitnih enotnih kriterijev za presojanje stopnje doseganja meril, še zlasti kvalitativnih. V dokumentu zato navajamo le dejavnike, ki naj jih upoštevajo visokošolski zavodi oziroma njihove knjižnice pri odločanju o optimalni knjižnični zbirki, velikosti knjižničnega osebja, prostorih itd. Dokument je organiziran v osem poglavij, in sicer: 1. Namen, poslanstvo in cilji knjižnice; 2. Upravljanje in vodenje knjižnice; 3. Načrtovanje, poročanje in evalvacija knjižnice; 4. Prostori in oprema knjižnice; 5. Knjižnični delavci; 6. Financiranje in proračun knjižnice; 7. Knjižnična zbirka in drugi informacijski viri; 8. Knjižnične storitve; 9. Komuniciranje, sodelovanje in povezovanje.

Na osnovi pregleda različnih naborov kvantitativnih kazalcev in kazalnikov, ki se priporočajo ali uporabljajo za evalvacijo visokošolskih knjižnic v tujini, ter pregleda kazalcev in kazalnikov, ki se uporabljajo v okviru evalvacijskih postopkov znotraj slovenskih univerz, je bil izdelan obsežen nabor kazalcev in kazalnikov uspešnosti. Visokošolskim knjižnicam lahko služi kot pripomoček pri evalvaciji njihove dejavnosti. Vrednosti kazalcev in kazalnikov lahko uporabijo tudi za potrebe primerjalnega presojanja z drugimi visokošolskimi knjižnicami, vendar le v primeru, da ima za primerjave izbrana knjižnica ali skupina knjižnic podobno poslanstvo, cilje, vire, dejavnost, strokovno področje, na katerem deluje ipd., in da so jasno opredeljeni kriteriji za vrednotenje rezultatov. Na osnovi nabora, ki ga že nekaj let pri vrednotenju kakovosti knjižnične dejavnosti uporablja Univerza v Ljubljani, smo pripravili še predlog minimalnega nabora skupnih kazalcev in kazalnikov, saj bi bilo priporočljivo, da se nekateri vidiki dejavnosti

slovenskih visokošolskih knjižnic vrednotijo poenoteno. Osnutek strokovnih standardov in priporočil vsebuje tudi priložo z naborom kvalitativnih meril za evalvacijo visokošolskih knjižnic, ki smo ga oblikovali na osnovi meril, vključenih v tuje strokovne standarde za področje visokošolskih knjižnic.

10 ZAKLJUČNE MISLI

Ugotavljamo, da so slovenske visokošolske knjižnice kot mreža ustrezno umeščene v slovensko visoko šolstvo in nudijo kakovostne vire ter storitve za potrebe študija, pedagoškega in raziskovalnega dela, vendar lahko bi bila njihova organiziranost ter delovanje bolj sodobna in učinkovita. Zaradi velike fizične razpršenosti in zgodovinsko pogojenega decentraliziranega modela organiziranosti, različnega financiranja s strani matičnih ustanov ter odsotnosti koordinacije njihovega razvoja na nacionalni ravni na nekaterih področjih storitve zaostajajo za razvojem v svetu. Knjižnična zakonodaja, dokumenti univerz oziroma visokošolskih zavodov in akreditacijska merila temeljijo na klasičnih storitvah knjižnic ter ne spodbujajo sodobnega delovanja visokošolskih knjižnic. Zato je priložnost, da strokovni standardi poslanstvo in vlogo visokošolskih knjižnic znotraj visokošolskega procesa zasnujejo na drugačnih, sodobnejših osnovah in razvoj njihove dejavnosti spodbudijo, ne pa zavirajo. V času hitrega spreminjanja in preoblikovanja visokošolskega knjižničarstva ter znanstvenega komuniciranja bi namreč pretirano normiranje, tj. postavljanje enotnih kvantitativnih meril za zelo raznolike knjižnice in obveze po njihovem izpolnjevanju, lahko že v kratkem času postalo nestimulativno. Izkazalo se je tudi, da nimamo nobenih strokovnih osnov za postavljanje vrednosti kvantitativnih meril, zato osnutek dokumenta vključuje le nekaj tovrstnih meril, uveljavljenih tudi v tujih strokovnih standardih za visokošolske knjižnice.

Med pripravo izhodišč in osnutka strokovnih standardov ter priporočil je delovna skupina kot nujno zaznala potrebo po spremembah oziroma dopolnitvah nekaterih predpisov, ki se nanašajo na visokošolske knjižnice, tj. Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003) in Meril za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih programov (2010). Na ravni visokošolskih zavodov oziroma univerz pa bi veljalo poenotiti sistemizacijo in opise delovnih mest v visokošolskih knjižnicah. Opozorila je tudi na neuresničevanje določil Zakona o knjižničarstvu in podzakonskih predpisov, kajti Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo še vedno ne izdaja odločb o izpolnjevanju

pogojev za izvajanje javne službe v visokošolskih knjižnicah, ki so pogoj za vpis slednjih v Razvid knjižnic.

Prepričani smo, da bo upoštevanje strokovnih standardov in priporočil pri organizaciji ter delovanju slovenskih visokošolskih knjižnic postopoma pomenilo raznolikost v stopnji njihove razvitosti in zagotovilo enako kakovostne storitve uporabnikom visokošolskih knjižnic različnih velikosti ter hitrejše sledenje razvoju v svetu in vključevanje v mednarodne pobude. Uporaba strokovnih standardov in priporočil v postopkih evalvacije ter akreditacije visokega šolstva mu bo omogočila razvoj kakovostne knjižnične informacijske podpore. Visokošolske knjižnice bodo lahko z ustrežno organizacijo postale prepotraben socialni in študijski prostor za študente ter partner visokoškolskim učiteljem in znanstvenoraziskovalnim delavcem pri prenosu ter ustvarjanju novega znanja. Ob tem se moramo zavedati, da bo za uveljavljanje dokumenta v praksi potrebno tudi zavedanje visokošolskih zavodov, da se vlaganja v knjižnice povrnejo kot prispevek k večji uspešnosti, učinkovitosti in kakovosti pedagoškega ter znanstvenoraziskovalnega dela, in da ponudba kakovostne knjižnične informacijske podpore lahko pomeni njihovo konkurenčno prednost.

11 CITIRANI VIRI IN LITERATURA

1. Ambrožič, M., Badovinac, B., Kotar, M. in Vovk D. (2011). *Izhodišča za strokovne standarde in priporočila za visokošolske knjižnice*. Ljubljana: NUK.
2. Coyle, K. (2005a). Libraries and standards. *Journal of academic librarianship*, 31 (4), 373–376.
3. Coyle, K. (2005b). Standards in a time of constant change. *Journal of academic librarianship*, 31 (3), 280–283.
4. Čuš, F. (2006). Uvodna beseda o vlogi knjižnic pri evalvaciji in akreditaciji univerz. *Organizacija znanja*, 11 (4). Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://home.izum.si/COBISS/OZ/2006_4/html/clanek_24.html
5. Dolgan Petrič, M. (1998). Standardi in normativi v slovenskih visokošolskih knjižnicah med teorijo in prakso. *Knjižnica*, 42 (2–3), 159–181.
6. Filo, B. (1987). Predlog standardov za univerzne knjižnice. V *Vloga knjižnic pri posredovanju znanja* (10 str.). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
7. Hardesty, L. (27. april 2000). Why academic libraries? Demanding new answers in a new millenium. *New Jersey ACRL Chapter*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.njla.org/njacrl/hardesty.html>

8. Hohoff, U. (2008). *Standards für Hochschulbibliotheken*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://www.bideutschland.de/download/file/Hohoff_Bibl%202012-Vortrag-Standards-HSB2.pdf
9. Kao, C. in Lin, Y. C. (2001). Empirical standards for university libraries in Taiwan. *Libri*, 51 (1), 17–26.
10. Kodrič-Dačić, E. (2000). Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929–1935. *Knjižnica*, 44 (3), 7–29.
11. Kodrič-Dačić, E. (2007). Monumenta bibliothecaria ali razkrivanje izvorov bibliotekar-ske znanosti na Slovenskem. *Knjižnica*, 51 (posebna izd.), 5–7.
12. Komljenovič, J. in Marjetič, E. (2010). *Drzna Slovenija: na poti v družbo znanja. Statistični podatki o visokem šolstvu. (Publikacija 2/3)*. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/pdf/visoko_solstvo/statistika_visokega_solstva_07072010.pdf
13. Kotar, M. (2009). Knjižnična dejavnost. V *90 let Univerze v Ljubljani: med tradicijo in izzivi časa* (str. 72–75). Ljubljana: Rektorat Univerze.
14. Kotar, M. (2010). Prost dostop do znanja, spodbujanje trajnostnega napredka in razi-skovalne knjižnice. *Knjižničarske novice*, 20 (12), 8–16.
15. Lewis, D. W. (2007). A strategy for academic libraries in the first quarter of the 21st century. *College and research libraries news*, 68 (5), 418–434.
16. »Mariborska deklaracija« o vlogi knjižnic pri evalvacijah in akreditacijah univerz. (2006). *Organizacija znanja*, 11 (4). Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: http://home.izum.si/COBISS/OZ/2006_4/html/clanek_31.html
17. Merila za akreditacijo in zunanjo evalvacijo visokošolskih zavodov in študijskih pro-gramov. (2010). *Uradni list RS*, št. 95.
18. Nelson, W. N. (2010). Library standards in higher education. V *Encyclopedia of library and information science*. Third edition. London: Taylor and Francis. doi: 10.1081/E-ELIS3-120044395
19. Obča univerzitetna uredba. (1932). *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 18.
20. Obille, K. L. B. (2007). An evaluation of standards for academic libraries in the Philip-pines. *Journal of Philippine librarianship*, 27 (1–2), 109–150.
21. Poll, R. in Payne, P. (2006). *Impact measures for libraries and information services*. London: Birkbeck ePrints. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://eprints.rclis.org/handle/10760/9208>
22. Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list. RS*, št. 73.
23. Sepe, M. (1971). Standardi univerztnih knjižnic. *Knjižnica*, 15 (1–2), 44–47.
24. Sklep o normativih in standardih za opravljanje izobraževalne dejavnosti v višjem in visokem šolstvu. (1992). *Uradni list RS*, št. 39.
25. *Slovenske knjižnice v številkah: visokošolske knjižnice. Poročilo za leto 2009*. (2010). Ljubljana: NUK.

26. Standards for college libraries, the final version, approved January 2000. (2000). *College and research library news*, 61 (4), 175–182.
27. Standards for libraries in higher education. (2004). *College and research library news*, 65 (9), 534–543. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/standardslibraries.cfm>
28. *Standards for libraries in higher education: (Draft revision – July 2011)*. (2011). Chicago: ACRL. Pridobljeno 4. 9. 2011 s spletne strani: http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/slhe_draft/introduction.pdf
29. *Standards for university libraries*. (1985). Chicago: IFLA General Conference.
30. *Strokovni kriteriji in merila za visokošolske knjižnice: knjižnično informacijski sistem univerze*. (1989). Ljubljana: Maribor: ZBDS.
31. Tennant, R. (2006). Academic library futures. *Library journal*, 131 (december), 34. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.libraryjournal.com/article/CA6396388.html>
32. *The impact of the economic recession on university library and IT services*. (2009). Ipsos MORI: London. Pridobljeno 31. 1. 2011 s spletne strani: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/publications/libsitimpacts.pdf>
33. Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87.
34. Zakon o univerzah. (1930). *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, št. 22.
35. Žaucer, M. in Juvan-Primožič, I. (1995). Zbirka standardov v Centralni tehniški knjižnici. *Knjižnica*, 39 (3), 123–135.